

Utjecaj recentne krize na konkurentnost hrvatskoga gospodarstva

Malnar, Dora

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Economics and Business / Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:148:031565>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-14**

Repository / Repozitorij:

[REPEFZG - Digital Repository - Faculty of Economics & Business Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu

Ekonomski fakultet

Ekonomija

**UTJECAJ RECENTNE KRIZE NA KONKURENTNOST
HRVATSKOGA GOSPODARSTVA**

Diplomski rad

Dora Malnar

Zagreb, rujan 2019.

Sveučilište u Zagrebu

Ekonomski fakultet

Ekonomija

**UTJECAJ RECENTNE KRIZE NA KONKURENTNOST
HRVATSKOGA GOSPODARSTVA**

**THE IMPACT OF THE RECENT CRISIS ON THE
COMPETITIVENESS OF THE CROATIAN ECONOMY**

Diplomski rad

Dora Malnar, 0067516207

Mentor: Doc. dr. sc. Lucija Rogić Dumančić

Zagreb, 2019.

DORA MALNAR

Ime i prezime studenta/ice

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je diplomski rad
(vrsta rada)
isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

U Zagrebu, 6. rujna 2019.

Student/ica:

Dora Malnar
(potpis)

Sažetak

Diplomski rad usredotočen je na komparaciju kretanja gospodarstva Republike Hrvatske tijekom razdoblja prije posljednje ekonomske krize s onim koji je uslijedio nakon recentne krize, čijim se službenim početkom u svijetu smatra 2007. godina. Cilj rada je kroz analizu ekonomskih pokazatelja i institucionalnih indikatora stvoriti jasnu i preciznu sliku ekonomskog stanja zemlje, funkcionalnosti i zdravlja njenih institucija i putanje razvoja koji je zemlja prošla tijekom proteklih 20-tak godina. Razrađena je tematika i nastanaka „prve velike krize 21. stoljeća“ te put kojim financijske krize prelaze u ekonomske. Rad predstavlja svojevrsnu analizu konkurentnosti ekonomije Republike Hrvatske i osjetljivost male otvorene ekonomije na svjetske ekonomske promjene.

Ključne riječi: ekonomija, razvoj, konkurentnost, rast

Abstract

The graduate thesis is focused on comparing the fluctuations of the economy of the Republic of Croatia during the period before the last economic crisis with the one that followed the recent crisis, whose official start is considered to be the year 2007. The aim of the paper is to project, through the analysis of economic indicators and institutional indicators, a clear and precise state of the economic conditions of the country, the functionality and health of its institutions and the development trajectory that the country has undergone over the past 20 years. The topic of the "first major crisis of the 21st century" was elaborated as well as the path through which financial crises turn into economic ones. The paper presents an analysis of the competitiveness of the Croatian economy and sensitivity of the small and open economy to changes that take place on the global scale.

Key words: economy, development, competitiveness, growth

Sadržaj

1. Uvod.....	1
1.1. Predmet i cilj rada	1
1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja	2
1.3. Sadržaj i struktura rada	2
2. Teorijski okvir	3
2.1. Pojmovno određenje konkurentnosti.....	3
2.2. Pokazatelji konkurentnosti.....	5
2.3. Analiza financijske krize u Republici Hrvatskoj	5
2.4. Reakcija monetarne politike u Republici Hrvatskoj	10
3. Temeljni ekonomski indikatori Republike Hrvatske u razdoblju prije i nakon krize	13
3.1. Kretanje realne stope rasta bruto domaćeg proizvoda.....	13
3.2. Kretanje stope nezaposlenosti.....	15
3.3. Kretanje produktivnosti rada.....	17
3.4. Kretanje izvoza i uvoza roba i usluga	18
3.5. Analiza izravnih stranih investicija	20
3.6. Analiza proračunskog salda	23
4. Indeksi institucionalne razvijenosti Republike Hrvatske u razdoblju prije i nakon krize	26
4.1. Indeks ekonomskih sloboda.....	26
4.2. Indeks razvoja ljudskog kapitala	29
4.3. Indeks percepcije korupcije	31
4.4. Indeks lakoće poslovanja	33
4.5. Svjetski indikator vladanja	34
4.6. Europski poredak inovativnosti	36
5. Zaključak	38
Popis literature	40
Popis grafova	44
Popis slika.....	45
Popis tablica.....	46
Životopis studentice	47

1. Uvod

1.1. Predmet i cilj rada

Tema diplomskog rada odnosi se na komparativnu analizu konkurentnosti ekonomije Republike Hrvatske prije i nakon posljednje gospodarske krize. Rad predstavlja sliku malog otvorenog gospodarstva koje nema utjecaj na svjetska ekonomska zbivanja, ali je istovremeno pod snažnim utjecajem njihovih posljedica. Cilj rada je kroz analizu rezultata pokazatelja u vremenskom periodu od kasnih 90-tih ili ranih 2000-tih, ovisno o dostupnosti i relevantnosti određenih pokazatelja pa do 2018. godine stvoriti jasnu sliku o ekonomskom položaju zemlje, utvrditi faktore koji su vodili tom položaju te objasniti odgovor Hrvatske narodne banke na krizu tj. razlučiti je li on bio uspješan ili ne. Rad proučava nekoliko različitih makroekonomskih pokazatelja i skupinu pokazatelja koje nazivamo indikatorima konkurentnosti. Neka od njima popraćenih pitanja su i pitanje uređenja institucija Republike Hrvatske, učinkovitosti Vlade i lakoće odvijanja poslovanja u zemlji. Iako je posebno od zadnje svjetske gospodarske krize broj radova i istraživanja koja se bave ovom tematikom izrazito porastao, njeno je proučavanje i dalje važno i ne prestaje biti aktualno. Gledajući povijesno može se zaključiti kako u ekonomijama zemlja i svijeta postoje određeni ciklusi rasta i pada produktivnosti to jest, ciklusi ekspanzija i kontrakcija. Njihova trajanja i učestalost variraju ovisno o mnogobrojnim faktorima, no njihovo je samo postojanje neupitno. Iako se u vremenima dužih ekspanzija i dužih stabilnih razdoblja često na to zaboravlja, usporavanje ekonomske aktivnosti i ponovni nastanak krize su neupitni i neminovni. Ono što makroekonomistima ostaje na proučavanju je analiza uzroka krize, analiza domino-efekta koji okidači krize obično imaju na ostatak gospodarstva i pronalaženje najmanje za gospodarstvo bolnog izlaza iz krize kroz mjere monetarne politike u suradnji sa Vladom određene zemlje. Kao što je u daljnjem radu pokazano na primjerima, uzroci gospodarskih kriza mogu biti različiti: kreditni *boom-bust* ciklusi, slom pada burze to jest kriza financijskog ili stambenog tržišta, slom kreditne ekspanzije, fiskalne neravnoteže ili pretjerana liberalizacija, mogući uzroci su mnogobrojni i često prekasno identificirani. U navedenim činjenicama nalazimo važnost nastavljanja izučavanja ovog problema kako bi se neminovni periodi ekonomskih kontrakcija mogli u budućnosti s većim uspjehom predvidjeti, ublažiti i djelovati na njihovu ekspanziju i rješavanje.

1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja

Svi izvori podataka korišteni ovom radu su sekundarni. Podatci o makroekonomskim pokazateljima prikupljeni su najvećim djelom na stranicama Eurostata, OECD-a, baze podataka Svjetske banke i Državnog zavoda za statistiku. Informacije o institucionalnim indikatorima preuzete su sa službenih stranica koje rade na njihovom prikupljanju i njihovoj obradi. Informacije o Hrvatskoj narodnoj banci, njenim funkcijama i instrumentima preuzete su iz njenih publikacija i službenih stranica. Rad je također baziran na nekoliko knjiga te na mnogim stručnim i znanstvenim radovima koji pokušavaju dati odgovor na pitanja koja se bave problematikom konkurentnosti ekonomija, financijskih i gospodarskih kriza, značajnosti monetarne politike i gospodarstva Republike Hrvatske.

1.3. Sadržaj i struktura rada

Struktura diplomskog rada formirana je na način da se komparativnom analize hrvatske ekonomije u različitim vremenskim razdobljima kroz pet poglavlja stvori slika o stvarnom utjecaju krize na gospodarstvo Republike Hrvatske i analizira odgovor Hrvatske narodne banke i to koliko je on sam bio efektivan te kako je i je li uopće imao utjecaj na put oporavka zemlje. Nakon objašnjenja teoretskog okvira konkurentnosti koje povlači za sobom mnogo različitih definicija i objašnjenja, u trećem je poglavlju analizirano je šest temeljnih makroekonomskih indikatora: kretanje realne stope rasta bruto domaćeg proizvoda, kretanje stope nezaposlenosti, kretanje produktivnosti rada, kretanje izvoza i uvoza roba i usluga, analiza izravnih stranih investicija i analiza proračunskog salda. U četvrtom poglavlju provedena je analiza zemalja putem šest indikatora institucionalne razvijenosti: indeksa ekonomskih sloboda, indeksa razvoja ljudskog kapitala, indeksa percepcije korupcije, lakoće poslovanje, svjetskog indikatora vladanja i europskog poretka inovativnosti. Peto poglavlje odnosi se na zaključak nakon kojeg se nalazi popis literature, tablica, slika i priloga koje rad sadrži.

2. Teorijski okvir

Cilj ovog poglavlja je na samom početku razjasniti pojam konkurentnosti i upoznati čitatelja sa nekoliko različitih definicija tog pojma i pristupa njegovog gledišta. Nakon toga prokomentirani su u daljnjem tekstu obrađeni indikatori konkurentnosti. Razrađeno je pitanje začetka krize u Sjedinjenim Američkim Državama te kako se ona proširila na Republiku Hrvatsku, kojim tempom i kojim intenzitetom. Na kraju drugog poglavlja, pod točkom 2.4 uz teoretske pretpostavke funkcija i mogućnost središnje banke u malom, otvorenom gospodarstvu kao što je Hrvatska, analizirana je reakcija monetarne politike Hrvatske narodne banke na temeljenih njenih publikacija i efikasnost njenih instrumenata na temelju simulacije koju je HNB proveo 2010. godine.

2.1. Pojmovno određenje konkurentnosti

Konkurentnost pripada među jedne od najčešće analiziranih ekonomskih pojmova, iako definicija konceptualnog pojma kao što je konkurentnost nikada nije apsolutno točna ili kriva.

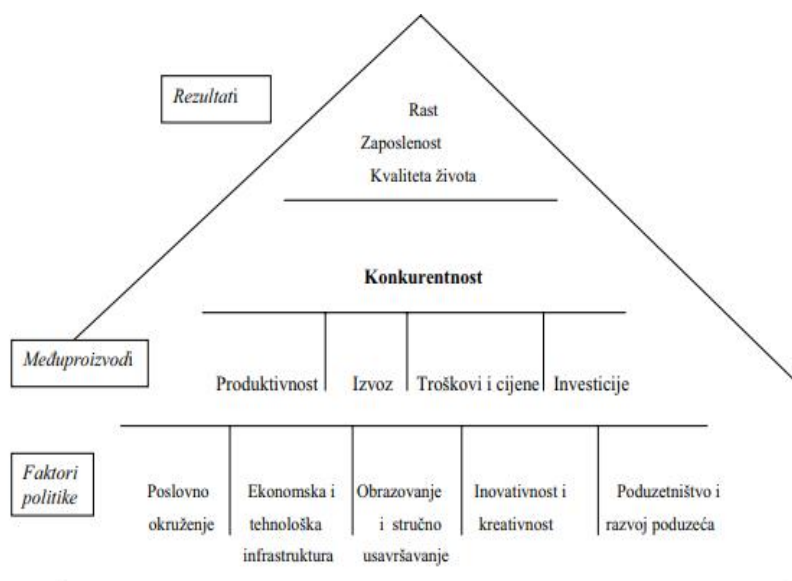
Kategorija konkurentnosti nacionalne ekonomije potisnula je dugo prisutnu teoriju komparativnih prednosti Davida Ricarda koja je nastala kao odgovor na manjkavosti teorije apsolutnih prednosti Adama Smitha. Prema teoriji komparativnih prednosti konkurentnost zemalja proizlazila je iz proizvodnje onih dobara za koje je određena zemlja imala relativne prednosti (Host A, 2018). Vrijednosti prirodnih bogatstva, povoljan geografski položaj i resursi zamijenjeni su sposobnošću gospodarstva da proizvedu neko dobro i pruže neku uslugu čija se dodana vrijednost bazira ili na višem stupnju efikasnosti od konkurencije ili na višem stupnju u odnosu na neko drugo razdoblje iste promatrane ekonomije.

Može se promatrati na mikro razini tj. na razini poduzeća, mezorazini tj. na razini određene industrije ili na nacionalnoj ili makro razini to jest razini države, kao što je to slučaj u ovom radu (Dragičević, 2012).

Slika u nastavku predstavlja razvojni koncept konkurentnosti Irske, ali može se primijeniti i na Hrvatsku. Shema želi kazati kako poslovno okruženje, ekonomska i tehnološka infrastruktura, obrazovanje i stručno usavršavanje, inovativnost i kreativnost i poduzetništvo i razvoj poduzeća predstavljaju temelj za manifestiranje produktivnosti, izvoza, troškova i cijena te poduzetništva. Rezultat manifestacije navedenih stavki predstavlja konkurentnost

zemlje koja se odražava na rast i razvoj ekonomije, rast zaposlenosti i poboljšanje kvalitete života.

Slika 1. Struktura piramide konkurentnosti

Izvor: Nacionalno vijeće za konkurentnost

Definicija konkurentnosti nacionalnog vijeća za konkurentnost glasi: „Konkurentnost je sposobnost zemlje da postigne uspjeh na svjetskom tržištu koji omogućuje bolji životni standard za sve. On je rezultat brojnih čimbenika, a naročito konkurentnosti na razini poduzeća i povoljne poslovne klime koja potiče uvođenje novih proizvoda i procesa te investicije. Svi ti čimbenici u međusobnom djelovanju vode k povećanoj produktivnosti, višem dohotku i održivom razvoju (Godišnje izvješće o konkurentnosti Hrvatske, 2005).“

Prema definiciji OECD-a, konkurentnost predstavlja sposobnost zemlje, regije ili mjesta da ispuni ciljeve izvan onih o BDP-u za svoje građane (Aging K, 2013).

Poljski ekonomist Andrzej Bienkowski definira konkurentnost kao sposobnost zemlje da ostvari gospodarski rast brže od ostalih zemalja i da poveća blagostanje tako da se njezina struktura mijenja i što učinkovitije prilagođuje kretanju međunarodne razmjene (Šegota A, 2017).

Svjetski gospodarski forum pak definira konkurentnost kao sposobnost nacionalne ekonomije da dostigne održivo visoke stope ekonomskog rasta, mjerene godišnjim promjenama bruto domaćeg proizvoda po stanovniku (Obadić A, 2016).

Općenito, konkurentnost se može definirati kao „sposobnost pojedinca, tvrtki, lokalnih zajednica, klastera, nacionalnih država i regija da se natječu i budu bolji, inovativniji i

krektivniji od ostalih sudionika na lokalnom, nacionalnom, regionalnom i globalnom tržištu u stvaranju dodane vrijednosti“ (Dragičević, 2012).

Bitno je napomenuti kako konkurentnost neke zemlje možemo proučavati tj. uspoređivati sa drugim državama, ali i sa samom sobom u različitim aspektima gospodarstva ili različitim razdobljima, kao što je tomu slučaj u ovom radu.

2.2. Pokazatelji konkurentnosti

Pokazatelji konkurentnosti analizirani u ovom radu dijele se u dvije skupine od kojih svaka predstavlja jedno zasebno poglavlje. Prvu skupinu čine temeljni ekonomski indikatori, to jest makroekonomski indikatori konkurentnosti kojih ekonomija poznaje zapravo mnogo više od narednih šest koji su analizirani u ovom radu, a to su: kretanja realne stope rasta bruto domaćeg proizvoda, kretanja stope nezaposlenosti, kretanja produktivnosti rada, kretanja izvoza i uvoza roba i usluga, analize izravnih stranih investicija i analize proračunskog salda.

Drugu skupinu pokazatelja konkurentnosti čine institucionalni indikatori koji, kako i samo ime upućuje, opisuju konkurentnost i učinkovitost rada institucija zemlje u svrhu stvaranje bolje poslovne klime, efikasnosti Vlade i razvoja i rasta ekonomije zemlje.

2.3. Analiza financijske krize u Republici Hrvatskoj

Faze recesije i ekspanzije dio su poslovnih ciklusa koji predstavljaju fluktuacije ispod ili iznad prirodne razine bruto domaćeg proizvoda. Krize predstavljaju usporavanje i pad BDP-a koji je dugotrajan i dubok.

Korijene posljednje krize prema članku mogu se potražiti u neoliberalnim reformama koje su provodile zapadne zemlje počevši od tog razdoblja. U lipnju 2016. godine Međunarodni je monetarni fond objavio članak '*Neoliberalism: Oversold?*' u kojem su poznati ekonomisti Ostry, Loungani i Furceri preispitali u čemu je bila temeljna konceptualna greška neoliberalnog modela rasta koji je bio dominantan model više od 30 godina tj. sve od razdoblja sekularne stagnacije 1970-tih. Neoliberalna doktrina temeljena je na *laissez-faire* pristupu Adama Smitha i klasičnoj liberalnoj školi čija temeljna pretpostavka kazuje kako se tržište mora pustiti da djeluje nesmetano i bez uplitanja države (Ostry D, 2016).

Odsustvo intervencija države zagovara i vodeći „slatkom“ makroekonomist i dobitniku Nobelove nagrade, Robert Lucas. Prema njemu, recesija je uzrokovana privremenom zbunjenosti radnika i poduzeća zato što imaju problema u razlikovanju promjene razine cijena zbog inflacije ili deflacije s promjenama u poslovnim slučajevima. Robert Lucas također pretpostavlja kako su recesije samokorigirajuće. Kada pojedinci počinju više štedjeti može proći i nekoliko kvartala dok ne primijete kako je došlo do recesije. Razlog leži u tome što pojedincima treba vremena da shvate kako se poteškoće koje se događaju njima, događaju i ostalim faktorima u ekonomiji. Nakon što prepoznaju da je ekonomija u stadiju recesije, tržište samo poduzima korake prema oporavku. Zato vlada i centralna banka prema Lucasu ne bi trebale raditi puno, već samo čekati samokorekciju (Lucas R, 1969).

U Republici Hrvatskoj recesija se proglašava kada je godišnja stopa rasta BDP-a negativna dva uzastopna kvartala. U posljednjoj krizi koja je u Hrvatskoj došla do punog maha 2009. godine postoji kratki prekid, no to ne znači da je riječ o dvije manje recesije, već je tijekom trajanja recesije došlo do kratkog prekida (Obadić A, 2016).

U ekonomiji se najčešće spominju četiri vrste recesija nazvanih prema svojim oblicima: V, U, W ili L recesije. V recesije su kratkotrajne, nagle i nemaju snažne posljedice za gospodarstvo. U recesije su slične, ali se gospodarstvo kratko zadržava u kontrakciji prije nego što nastupi oporavak. W recesije su recesije sa dvostrukim dnom ili *double dip recessions* kod kojih između dva nagla pada dolazi do prividnog oporavka. Kriza koja je zahvatila hrvatsko gospodarstvo 2009. godine predstavlja L recesiju jer nakon naglog pada u 2009. godini BDP dugo vremena ostaje ispod svoje potencijalne razine, kao što je vidljivo iz Grafa 1. i dugi vremenski period ne pokazuje znakove oporavka.

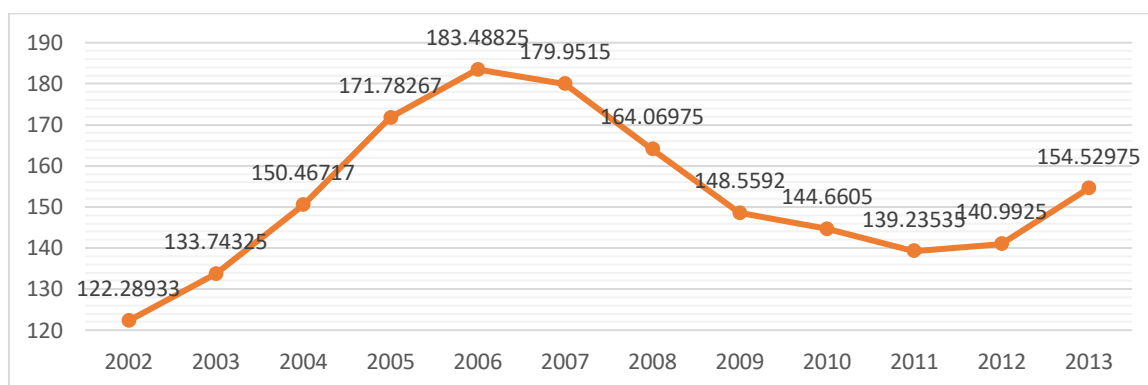
Analizu financijske krize u Republici Hrvatskoj najbolje je u svakom slučaju započeti sa analizom početka financijske krize u SAD-u i načinom na koji se ona zatim pretočila u ekonomsku.

Razdoblje od 1980-tih godina, nakon perioda sekularne stagnacije 1970-tih, pa sve do recentne krize naziva se razdobljem „Velike umjerenosti“ (*Great Moderation*) u kojem je inflacija bila potisnuta, a recesija relativno slaba. Smatra se kako je tek šest ekonomista predvidjelo krizu među kojima su Nouriel Roubini, Ann Pettifor i Steve Keen (Bernanke, 2004).

Kao početak krize u SAD-u navodi se početak 2007. godine. Kao što je vidljivo na grafu broj 1, 2006. cijene nekretnina u Sjedinjenim Američkim Državama dosegle su rekordne

visine, nakon čega je slijedio ozbiljan koji je uzrokovao domino efekt slom tržišta hipoteka i loših tj. nevaljalih kredita. Uzroci loših kredita bili su financijske inovacije na hipotekarnom tržištu, visoko rizične hipoteke (*subprime mortgage*) i kolateralizirane dužničke obveze (*collateralized debt obligations* ili *CODs*). U samom je početku poprilično teško ocijeniti rizičnost i procijeniti vrijednost tako kompleksnih instrumenata. Većina poznatih ekonomista bila je nedovoljno informirana o cijenama nekretnina kako bi pravovremeno intervenirali. Pitanje je jesu li makroekonomisti ignorirali upozoravajuće znakove koje zapravo nisu trebali.

Graf 1. Kretanje cijena na stambenom tržištu SAD-a, 2002-2013.

Izvor: izrada autora prema podacima sa stanice S&P Dow Jones Indices LLC.Fred.com

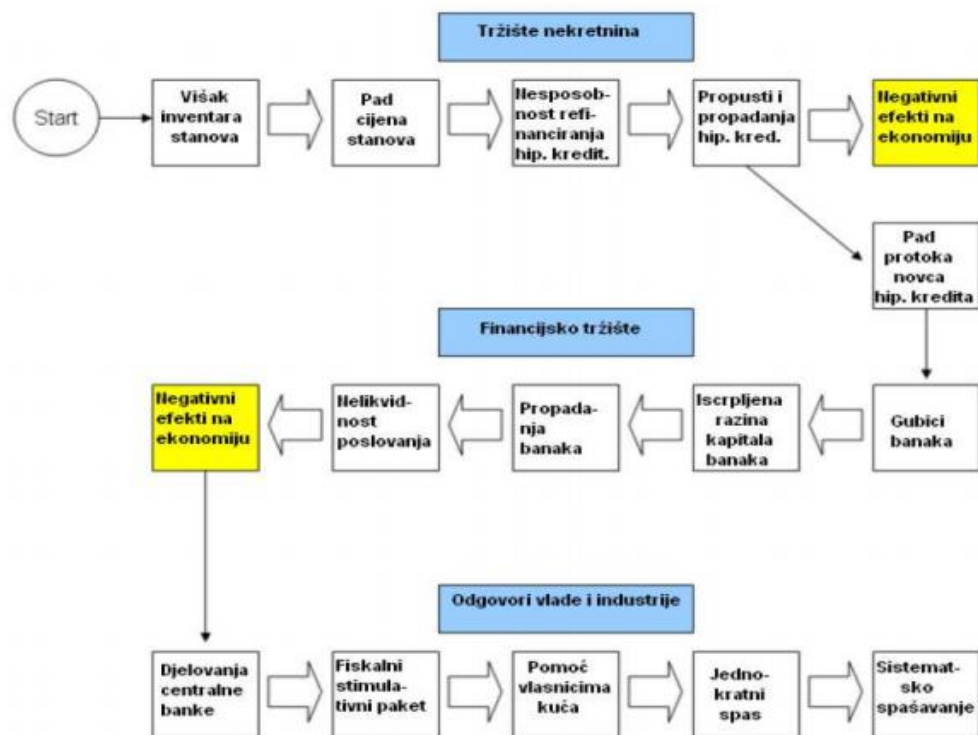
Naredne 2008. godine zabilježen je daljnji pad cijena nekretnina od 17%. Nadalje, naslijedila je teška kreditna kontrakcija i značajno pogoršanje bilanca financijskih institucija, pada vrijednosti na burzama diljem svijeta te kolapsa nekih od najvećih financijskih institucija kao što su Fannie Mae i Freddie Mac, kompanija koje su raspolagale s polovicom hipotekarnih zajmova u SAD-u, u vrijednosti od 5 000 milijardi dolara. Kompanije Lehman Brothers i Washington Mutual također su proglasili bankrot kao vodeći profiteri od financijskog tržišta koje je bilo izrazito deregulirano u godinama prije krize (Felton A, 2008). S obzirom na povezanost institucija i sustava, lako je razumjeti kako financijske krize vrlo brzo prelaze u ekonomske. Američki je kongres 13. veljače 2009. godine odobrio \$787 milijardi težak paket za stimulaciju ekonomije.

Neki ekonomisti tvrde da je politika niske kamatne stope FED-a u razdoblju od 2003. do 2006. godine uzrokovala stvaranje cjenovnog mjehura na stambenom tržištu. Taylor, s druge strane, tvrdi kako je niska kamatna stopa prekonoćnih zajmova dovela do niskih kamatnih stopa hipotekarnih zajmova koje su potom stimulirale stambenu potražnju i potaknule izdavanje visokorizičnih hipotekarnih zajmova što je potom dovelo do povećanja cijena na

stambenom tržištu i stvaranja cjenovnog mjehura. Guverner FED-a, Ben Bernanke, opovrgnuo je navedene tvrdnje, istaknuvši tri „krivca“ ili bolje rečeno, uzročnika krize. Kao prvi naveo je trend proliferacije novih hipotekatnih proizvoda koji su smanjili vjerojatnost otplate hipotekarnih kredita, kao drugi labavljenje kreditnih uvjeta koji su privukli veći broj kupaca ka podizanju stambenih kredita i naposljetku priljev kapitala iz zemalja u razvoju. Rasprava o tome je li monetarna politika kriva za cjenovni mjehur stambenog tržišta nastavlja se do danas. Tijekom krize izostala je značajna deflacija ponajviše zbog rigidnosti plaća i „usidrenih“ inflacijskih očekivanja prema inflaciji manjoj od 2%. Drugi put u povijesti pojavila se zamka likvidnosti u SAD-u, prva je bila u vrijeme Velike krize početkom 20-tih godina prošlog stoljeća. Zamka likvidnosti predstavlja situaciju u kojoj porast ponude novca ne rezultira padom kamatne stope, osim u stvaranju nepotrebnih količina novca zbog kamatne elastičnosti potražnje za novcem koja postaje neograničena. Navedeni pojam predstavlja poziciju u kojoj središnja banka zemlje ne može potaknuti gospodarstvo spuštajući nominalne kamatna stope jer bi one pale ispod nule, a to bi značilo i da štediše plaćaju za čuvanje svoje štednje poslovnim bankama (Tica, 2017).

Na slici broj 2 prikazan je detaljan tijek kretanja financijske krize tj. njezino nastajanje kao posljedicu neravnoteže tržišta nekretnina i prelazak u ekonomsku tj. gospodarsku krizu.

Slika 2. Tijek kretanja financijske krize

Izvor: Demiter Reider G.

Gospodarska kriza u SAD-u vrlo se brzo proširila na zapadnu Europu, a nakon toga i na zemlje srednje i istočne Europe tako da su sve zemlje Europske unije osim Poljske, doživjele recesiju, iako ne sve jednako snažnu. Porast budžetskog deficita povodom financijske krize doveo je do rasta bojazni i nesigurnosti oko održivosti javnih dugova europskih zemalja, što je dovelo do rasta kamatnih stopa. Globalno širenje krize i brzina globalnog širenja znakovi su stupnja globalizacije financijskih tržišta. Krajem 2008. godine Republika Hrvatska je prvotno doživjela zaustavljanje gospodarskog rasta, zatim smanjenjem proizvodnje i potrošnje, te naposljetku i pad bruto domaćeg proizvoda od 5,8% (Državni zavod za statistiku, 2010). Kriza je u Hrvatskoj trajala od početka 2009. godine pa sve do trećeg kvartala 2014, dakle gotovo 6 godina. BDP je u Hrvatskoj pad više nego u ostalim tranzicijskim zemljama, a oporavak koje su neke od njih doživjele tokom 2010. godine izostao je, što ide u prilog tvrdi kako su krize u Hrvatskoj dugotrajne i perzistentne, što je zaključak koji proizlazi analizirajući prethodne periode recesije u Republici Hrvatskoj.

Ono što je zanimljivo je da Hrvatska nije doživjela financijsku krizu u klasičnom smislu kao neke ostale zemlje iz razloga što su njezine financijske institucije ostale stabilne tijekom cijelog vremena trajanja recesije. Krizom su najviše bili pogođeni realni i fiskalni sektor, dakle proizvodna i trgovačka poduzeća, industrija i sektor države. Sa širenjem financijske krize na realni sektor u razvijenim zemljama došlo je do smanjenja agregatne potražnje. Stoga se od sredine 2008. počela smanjivati i potražnja za hrvatskim izvozom. To je dodatno utjecalo na već oslabljenu potražnju za gotovim i intermedijarnim proizvodima te se i robni uvoz smanjio. Zbog oslabljene domaće potrošnje uvoz je smanjen više nego izvoz, što je neznatno poboljšalo kronični manjak u robnoj razmjeni. Ubrzo je došlo i do pada zaposlenosti, što je rezultiralo strmoglavim padom BDP-a kojem je 2009. godine stopa rasta iznosila -7.38%. Kombinacija pada BDP-a i rasta nezaposlenosti stvorila je velik pritisak na javne financije, a porezi su činili osnovne proračunske prihode. Financijska i gospodarska kriza u Sjedinjenim Američkim Državama i Europi predstavljale su okidač za krizu u Hrvatskoj, no njezino trajanje i jačina rezultat su domaćih čimbenika jer kriza u Europi je trajala puno kraće što je utjecalo na oporavak hrvatskog izvoza, tako da su ipak najveći potpaljivači krize bili oni domaće prirode (Obadić A, 2016).

2.4. Reakcija monetarne politike u Republici Hrvatskoj

Za provođenje monetarne politike u nekoj državi zadužena je Središnja banka koja upravlja državnom valutom, ponudom novca i kamatnim stopama kako bi ostvarila zakonom definirane ciljeve. Glavni cilj često je održavanje stabilnosti cijena, kao i u većini slučajeva, tako i u slučaju Hrvatske narodne banke. Središnja banka također je zadužena za superviziju i nadziranje poslovanja poslovnih banaka kako bi spriječila njihovo prerizično ponašanje i nekontrolirano odobravanje visokorizičnih kredita, kao i za pružanje „posljednjeg utočišta“ poslovnim bankama koje upadnu u probleme sa likvidnošću (Obadić A, 2016).

Danas postoji velika količina literature usredotočene na posljednju veliku ekonomsku krizu. Usprkos postignutom koncenzusu o tome zašto je došlo do krize i dalje ne postoji odgovor na pitanje kako iz nje operativno izaći. Posljednja kriza prema mnogima je i dalje nedovoljno istražena, no postoje značajni istraživački naponi u analizi utjecaja koji Središnje banke mogu svojom monetarnom politikom imati na ublažavanje posljedica krize i izvlačenje zemalja iz iste. Monetarne politike u vrijeme krize mogu biti kontraciklične i prociklične. Kada se za neku središnju banku kaže da provodi kontracikličnu monetarnu politiku to znači da središnja banka vodi ekspanzivnu monetarnu politiku u razdobljima pada gospodarske aktivnosti. Hrvatska narodna banka kao odgovor na posljednju krizu provodila je procikličnu monetarnu politiku kroz monetarnu restrikciju u razdobljima recesije (Obadić A, 2016). Unatoč značajnoj reakciji monetarne politike, gospodarska aktivnost Republike Hrvatske nastavila je padati. U režimu monetarne politike kakav uživa Hrvatska, dakle onom zasnovanom na stabilnom tečaju, središnja je banka ograničena u svojim nastojanjima da prilagodbama regulatornog okvira suzbije utjecaj inozemnih šokova i znatno stimulira gospodarsku aktivnost. Ipak, uspješnom Hrvatske narodne banke trebala bi se ocijeniti u kontekstu maloga otvorenog gospodarstva koje djeluje u uvjetima visoke euroizacije.

2010. godine Hrvatska narodna banka provela je simulaciju utjecaja financijske krize na hrvatsko gospodarstvo pomoću dinamičkog stohastičkog modela opće ravnoteže. Upotrijebljeni su šokovi rasta stranih kamatnih stopa i smanjenja agregatne potražnje. Prema podacima sa službene stranice Hrvatske narodne banke rezultati se uvelike podudaraju sa stvarnim podacima i potvrđuju početni utjecaj krize.

Hrvatska narodna banka vodi politiku takozvanog upravljajućeg fluktuirajućeg tečaja. U takvom tečajnom režimu domaća valuta nije fiksno vezana za neku drugu stranu valutu ili košaricu valuta, već odražava kretanje na deviznom tržištu. Nominalni tečaj kuna prema eura

stavila je zbog povremenih deviznih intervencija Hrvatske narodne banke. Kretanja na deviznom tržištu ovise ponajviše o novčanim tokovima s inozemstvom, kao što su plaćanja uvoza i naplate izvoza, priljevi deviza zbog zaduživanja u inozemstvu, otplate inozemnog duga ili priljevi na osnovi fondova Europske unije. Tečaj kune prema euru pritom se slobodno formira na deviznom tržištu ovisno o kretanjima ponude deviza i potražnje za devizama. HNB se povremeno uključuje na devizno tržište, i to kada ocijeni da je već prisutno ili da bi eventualno moglo doći do prevelike fluktuacije tečaja. Ne postoji unaprijed utvrđena gornju i donju granicu kretanja tečaja kune prema (Hrvatska narodna banka).

Instrumenata monetarne politike ima nekoliko, a HNB se odlučio za sidro nominalnog tečaja to jest na tečaju kune prema euru kao nominalnom sidru. Taj monetarni režim odabran je zbog visoke razine euroizacije koja obilježava hrvatsko gospodarstvo, a posebice financijski sektor s obzirom na to da je veći dio imovine i obveza banaka u stranoj valuti ili indeksiran uz stranu valutu, ponajprije euro. Zbog svoje usredotočenosti na stabilnost tečaja, središnja banka izgubila je manevarski prostor za vođenje aktivne monetarne politike. Isto tako, mogućnost središnje banke da djeluje kao zajmodavac posljednjeg utočišta uvelike je smanjena i ograničena na iznos njezinih deviznih pričuva jer je glavnina obveza poslovnih banaka u stranoj valuti.

Sredinom 2008. postalo je jasno kako je gospodarstvo u krizi i monetarna politika bitno mijenja karakter. Došlo je to ograničavanje poslovnih banaka i uvođenja omjera poluge (*leverage ratio*) koji definira maksimalan omjer duga i kapitala u bilancama banaka (D'Hulste, 2009). Politika HNB-a je po karakteru bila restriktivna, a po intenzitetu umjereno ekspanzivna. Ona nije zaustavljala, već samo osporavala monetarne tokove pri dinamikama znatno višim od rasta BDP-a. Minimalna devizna potraživanja smanjena s 32% na prvo 28,5%, zatim na 25%, a na posljeticu na 20%. Povećane su operacije na otvorenom tržištu uz fiksnu kamatnu stopu od 6% (Hrvatska narodna banka). Odobravanje kredita stanovništvu tim je činom gotovo zaustavljeno, a rast ukupnih kredita privatnom sektoru dodatno usporen. Usporen je i rast monetarnih agregata, kada je došlo do povlačenja depozita iz banaka zbog glasina o problemima banaka „majki“ u inozemstvu, tj. vlasnica čije su podružnice bile banke u Hrvatskoj. Banke su, umjesto privatnom sektoru, odobravale velike kredite državi. HNB je nakon toga ukinuo instrument granične obvezne pričuve ili GOP. Granična obvezna pričuva predstavlja obvezu kreditnih institucija da deponiraju određeni postotak primljenih sredstava (primljeni ulog i oročeni depoziti, primljeni zajmovi itd.) na račune u Hrvatskoj narodnoj banci. Navedena sredstva u obliku rezervi raspoređuju se na posebne račune u

središnjoj banci ili se održavaju prosječnim dnevnim stanjem na računu za namirenje kreditne institucije u određenom razdoblju (Hrvatska narodna banka). Stopa obvezne privuče smanjena je sa 17% na 14%, uz promjenu u strukturi obvezne pričuve. Ukupan efekt ovih mjera, prema podacima Hrvatske narodne banke, iznosio je oko 5 milijardi eura (Hrvatska narodna banka). Domaće su kamatne stope neznatno porasle. Kamatne stope na kratkoročne kredite poduzećima najjače su reagirale, dok je odgovor kamatnih stopa na ostale kredite prouzročio slabiji rast. Razlozi za relativno slabo povećanje kamatnih stopa su reakcija Hrvatske narodne banke kojom je smanjen regulatorni trošak te pritisci javnosti i sindikata koji su spriječili banke da cjelokupni teret rasta kamatnih stopa prebace na dužnike. Visoka razina kamatnih stopa i dobiti banaka u razdoblju koje je prethodilo krizi osigurala je bankama dodatnu zaštitu koja im je omogućila da podnesu dio troškova financiranja (Bokan N, Grgurić L, 2010).

Iz navedenog može se zaključiti kako je monetarna politika u Hrvatskoj ipak imala određeni pozitivan efekt na gospodarstvo, spašavanje poslovnih banaka i sprječavanje kreditnog loma.

3. Temeljni ekonomski indikatori Republike Hrvatske u razdoblju prije i nakon krize

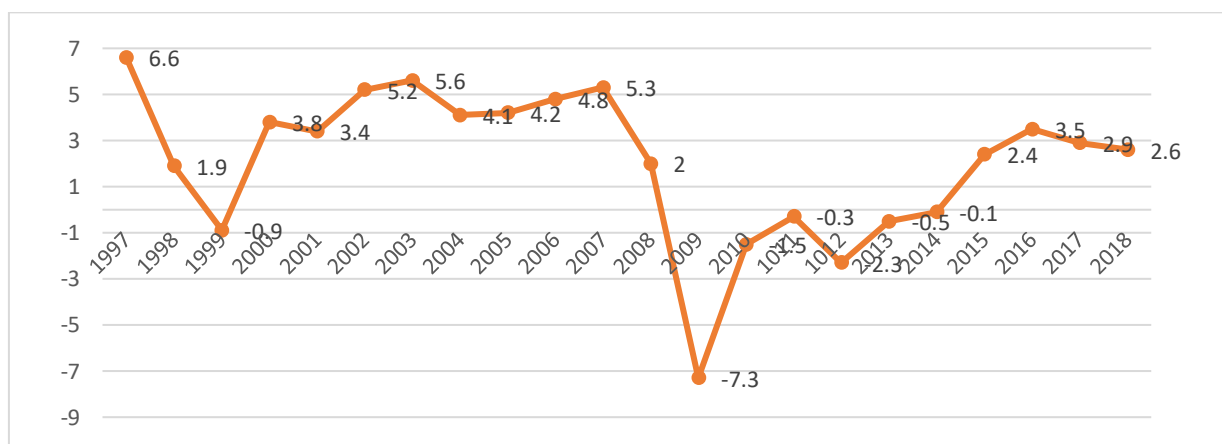
Smisao ovog poglavlja je analiza gospodarstva Republike Hrvatske pomoću temeljnih ekonomskih indikatora: kretanja realne stope njegovog rasta bruto domaćeg proizvoda, kretanja stope nezaposlenosti, kretanja produktivnosti rada, kretanja izvoza i uvoza roba i usluga, analize izravnih stranih investicija i analize proračunskog salda.

3.1. Kretanje realne stope rasta bruto domaćeg proizvoda

Bruto domaći proizvod (BDP ili GDP) najsvēobuhvatnija je mjera ukupne proizvodnje roba i usluga neke države. To je zbroj dolarskih vrijednosti potrošnje, bruto ulaganja, državnih izdataka za robe i usluge i neto izvoza ostvarenih u zemlji tijekom godine dana (Samuelson, Nordhous, 2007, str. 424). Realni BDP predstavlja nominalni BDP ispravljen za inflaciju.

Izračun godišnje stope rasta BDP-a namijenjen je za usporedbu dinamike gospodarskog razvoja s vremenom i između ekonomija različitih veličina. Za mjerenje stope rasta BDP-a u smislu volumena, BDP pri tekućim cijenama vrednuju se u cijenama prethodne godine, a izračunate promjene volumena određene su na razini referentne godine - to se zove lančana serija. Sukladno tome, kretanje cijena neće povećati stopu rasta (Obadić A, 2016).

Graf 2. Realna stopa rasta BDP-a, 1997-2018.

Izvor: izrada autora prema podacima s Eurostata

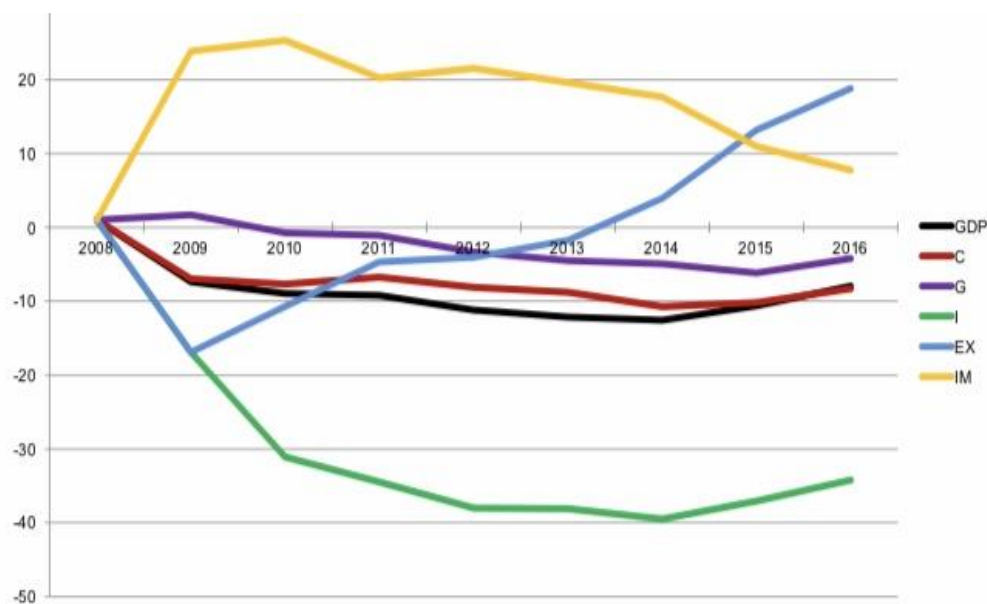
Kao što je vidljivo na grafu iznad, realne stope rasta BDP-a fluktuirale su 90-tih godina, zbog posljedica Domovinskog rata i tranzicije, da bi od 2000. godine, koja se uzima kao kraj tranzicije, sve do gospodarske krize bile na podjednakim razinama i primjetno je kako gospodarstvo raste. Kako je već spomenuto u prethodnom poglavlju, kriza u Hrvatskoj bila

je jaka i duga što je jasno iz negativnih stopa rasta koje su bile na snazi od 2008. pa sve do kraja 2014.

Može se primijetiti kako se gospodarstvo nije doseglo stope rasta koje je uživalo prije krize, u ranim 2000-tim godinama kada su se stope rasta održavale na prosječnoj razini od 4%. Zadnja zabilježena stopa rasta iznosila je 2.6%.

Za takav strmovit pad hrvatskog bruto domaćeg proizvoda zaslužne su činjenice što je osobna potrošnja najveća komponenta BDP-a, sa udjelom od oko 60%. Nakon osobne potrošnje slijede uvoz i izvoz. Sve navedene varijable izrazito su prociklične tijekom poslovnih ciklusa. Procikličnost znači da ekonomska varijabla pozitivno korelira sa stanjem u privredi to jest, da se ona kreće u istom pravcu kao i agregatni output. I tijekom kasne tranzicijske recesije najsnažniji pad doživjele su: osobna potrošnja, izvoz i uvoz. Razlog zbog kojeg je recesije u Hrvatskoj trajala toliko dugo je upravo u stagnaciji osobne potrošnje, kao što je vidljivo na grafu 4, ona se spustila do određene potrošnje i stagnirala pa počela rasti vrlo sporim stopama, najvjerojatnije zbog rasta nezaposlenosti i stagnacije plaća (Obadić A, Tica J, 2016).

Graf 3. Dinamika komponenti BDP-a u razdoblju od 2008. do 2016. (% realnog BDP-a iz 2008.)

Izvor: Cota B.

Na grafu iznad može se vidjeti kretanje BDP-a i njegovih komponenti od 2008. do 2016. godine kada je kriza već bila gotova. Komponente koje također nisu dosegnule pretkrizne razine su potrošnja (c), državna potrošnja (G) i investicije (I) koje su doživjele najstrmoglaviji pad.

Sve do 2008. godine gospodarstvo Hrvatske uživalo je relativno visoke stope rasta bruto domaćeg proizvoda. Jedan od glavnih čimbenika bila je domaća potražnja, koja je u periodu između 2001. i 2008. rasla po stopi višoj od šest posto (odnosno brže od rasta BDP-a) (World Bank: Izvješće o konvergenciji Hrvatske s EU, 2009), a tek od 2015. godine polako ponovno raste. Tijekom 2009. i 2010. došlo je do pada realne potrošnje kućanstva od skoro 10%, kao rezultat pada neto realnih dohodaka, što se reflektiralo i kao smanjenje obujma uvoznih dobara (HNB: Godišnje izvješće, 2011). Kao što je vidljivo na grafu broj 3, u razdoblju prije krize jedino je 1999. godine zabilježena negativna stopa rasta BDP-a od -0.9%, što je bio rezultat bankarske krize i rebalansa proračuna, prilikom čega je fiskalna politika prestala davati podršku antiinflacijskom programu iz 1998 (Babić M, 2006).

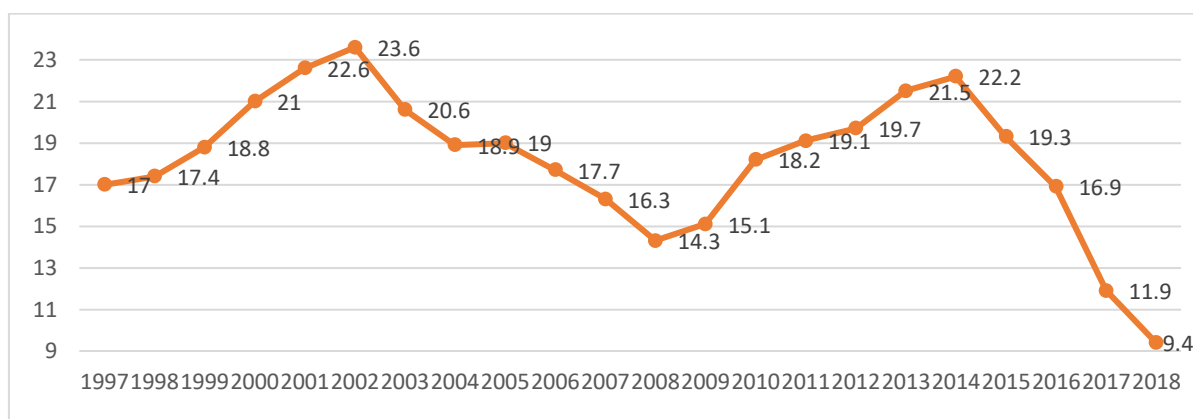
Prema podacima Hrvatske narodne banke, BDP je na rekordno visokim razinama. 2018. godine iznosio je 387.799 milijuna kuna u usporedbi sa 294.150 milijuna kuna ostvarenih 2006. godine, neposredno prije ulaska u krizu. BDP per capita u istom je razdoblju porastao sa 9.312 na 12.594 tisuća eura. Podaci su temeljeni na cijenama tekuće godine (Hrvatska narodna banka).

Ostale zemlje Europske unije nalaze se u fazi gospodarskog rasta šestu godinu za redom. Kao i u slučaju Hrvatske, osobna potrošnja glavni je izvor rasta, uz usporavanje globalne trgovine.

3.2. Kretanje stope nezaposlenosti

Nezaposlenost signalizira kako resursi određene ekonomije nisu alocirani na optimalan i efikasan način. Pod pojmom nezaposlenosti obično se pretpostavlja nedobrovoljna nezaposlenost. Ona se javlja kada postoje radnici spremni prihvatiti zaposlenje na, ili blago ispod, prevladavajuće stope nadnice, ali je potražnja za radom nedovoljna da bi svima omogućila posao (Acocella N, 2005). Stopa nezaposlenosti predstavlja omjer broja nezaposlenih i ukupne radne snage izražen kao postotak. Ukazuje na stanje gospodarstva i uspješnost gospodarske politike, no ne govori ništa njenom trajanju što je bitna karakteristika s obzirom da je poznato da dugotrajna nezaposlenost vodi političkoj, socijalnoj i ekonomskoj nestabilnosti (Obadić A, Majić E, 2013). Graf u nastavku prikazuje kretanje prosječne godišnje stope nezaposlenosti u vremenskom periodu od 1997. do 2018. godine.

Graf 4. Stopa nezaposlenosti, 1997-2018.

Izvor: izrada autora prema podacima s Eurostata

U 2009. ostvarena je najniža stopa nezaposlenosti u promatranom razdoblju do 2018. od 14,3 % nakon čega kreće njen rast. Porast nezaposlenosti je posebno pogodila dobnu skupinu od 15 do 34 godine, odnosno upravo mladi naraštaj koji neposredno nakon završetka formalnog obrazovanja ne posjeduje još praktično iskustvo te se nerijetko prema njima postupa prema principu da zadnji zaposleni prvi postaje nezaposlenim.

Stopa nezaposlenosti u Hrvatskoj je, kako je vidljivo sa grafa iznad, na rekordno niskom razinama. Nažalost, smanjenje stope nezaposlenosti nije nužno postignuto povećanjem broja radnih mjesta već velikom imigracijom to jest izlaskom velikog broja radnika iz radne snage.

Od 2002. do 2008. primjećuje se pad stope nezaposlenosti od ukupno 9.3%. Najveća nezaposlenost evidentirana je 2014. godine kada su registrirane 328.187 nezaposlene osobe (Obadić A, 2016).

Ono je zabrinjavajuće kod nezaposlenosti u Hrvatskoj je činjenica kako nezaposlenost nije posljedica trenutnih poremećaja ili kratkoročne neravnoteže na tržištu rada već dugoročne neravnoteže s negativnom dinamikom (Obadić A, 2016).

Kada se govori o nezaposlenosti i tržištu rada u Republici Hrvatskoj, izrazito je važno istaknuti na utvrđenu neusklađenost znanja i vještina radne snage s ponudom na tržištu rada. Postoji tendencija sve većeg broja studenata društvenih i humanističkih znanosti, koja nije u skladu s postavljenim ciljem izgradnje izvozno orijentiranog i konkurentnog gospodarstva. U tu bi svrhu trebalo potaknuti povećanje broja studenata ka usmjerenjima koja vode podizanju razine inovacija. Ovom problemu uvelike doprinosi i imigracije kako

visokoobrazovane radne snage ili takozvanom *odljevu mozgova* tako i niže obrazovanih radnika.

Prema podacima Hrvatske narodne banke, broj stanovnika u Hrvatskoj 2000. godine iznosio je 4.426 milijuna, a 2018. samo 4.089 stanovnika što čini pad od 7.61%. Problem emigracije stanovništva i pada nataliteta mnogi smatraju jednim od gorućih problema i prepreki hrvatskome gospodarstvu i neusklađenosti tržišta rada (Hrvatska narodna banka).

Revizorska komora predviđela je smanjenje stope nezaposlenosti sa 9.4% 2018. na 7.6% 2019, ali kroz izražene procese emigracije (Lovrinčević Ž, 2018).

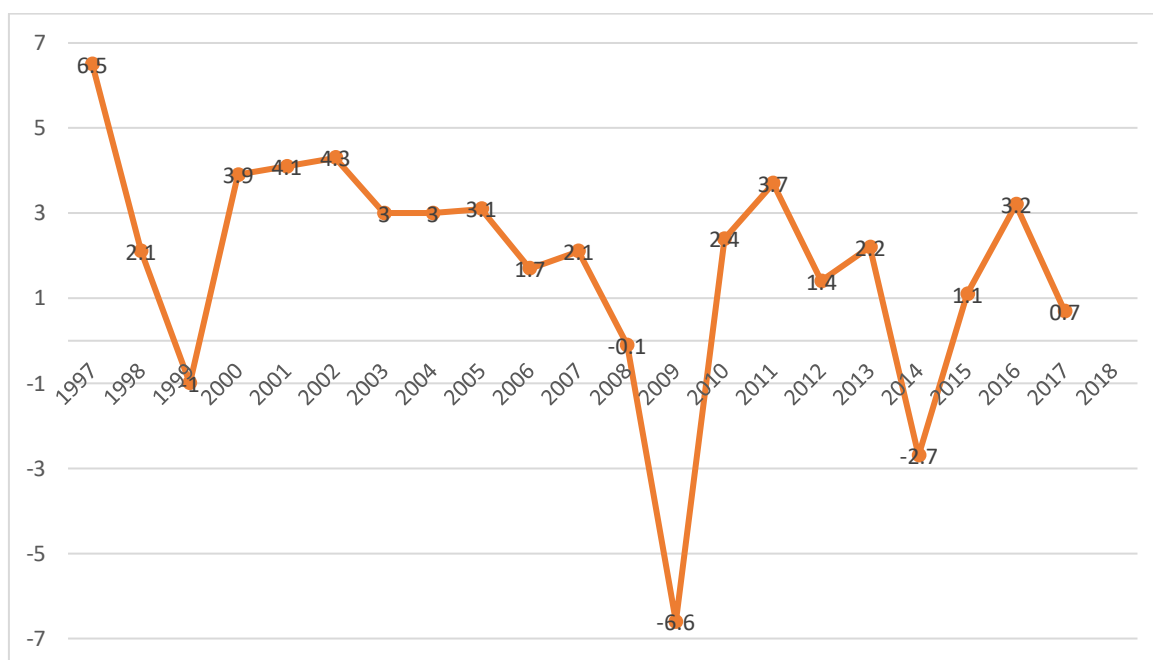
3.3. Kretanje produktivnosti rada

U ovom odlomku promatramo produktivnost rada kao produktivnost rada koju zaposlena osoba ostvari u godini dana. Produktivnost ili proizvodnost općenito se definira kao omjer obujma outputa i obujma inputa utrošenih u proizvodnju, u ovom slučaju produktivnost rada možemo definirati kao omjer proizvodnje i broja radnika, odnosno omjer bruto domaćeg proizvoda i ukupnog broja zaposlenih (Obadić A, 2016). Produktivnost rada po radnom satu izračunava se kao stvarni output po jedinici unosa radne snage (mjereno ukupnim brojem radnih sati). Mjerenje produktivnosti rada po radnom satu pruža bolju sliku razvoja produktivnosti u gospodarstvu od produktivnosti rada po zaposlenom, jer uklanja razlike u sastavu punog ili polu-radnog vremena u zemljama i kroz određena razdoblja. Na razini ukupnog gospodarstva, kretanje produktivnosti rada služi nam kao kontrolna veličina za ocjenu održivosti rasta prosječnih plaća (Eurostat). To je ujedno, uz tehnologiju, jedini izvor rasta u dugom roku.

Podaci o produktivnosti prikupljeni sa službenih stranica Eurostata prikazani na grafu 6, dobiveni su kao bruto domaći proizvod po referentnoj godini 2010. podijeljen sa ukupnom zaposlenosti.

Produktivnost rada u Republici Hrvatskoj 2013. godine bila je na razini 80,2% prosjeka produktivnosti rada Europske unije. Tijekom krize većina država članica zabilježila je povećanje produktivnosti, što nije slučaj u Hrvatskoj.

Graf 5. Postotna promjena produktivnosti rada po zaposlenome, 1997-2018.

Izvor: izrada autora prema podacima s Eurostata

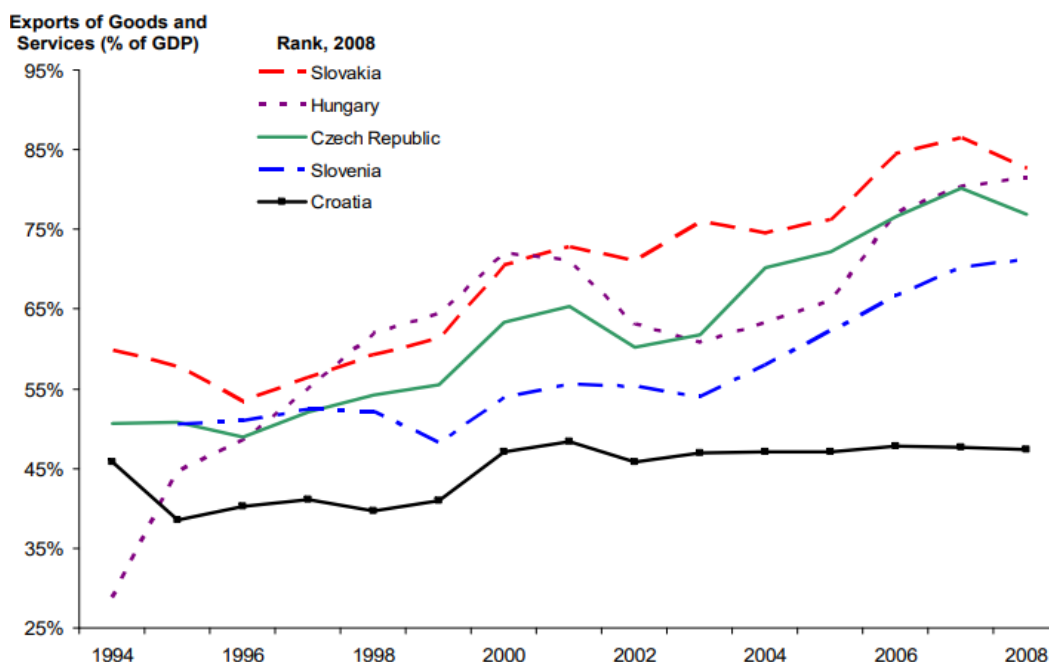
3.4. Kretanje izvoza i uvoza roba i usluga

Izvoz, uvoz i njihov odnos vrlo su značajne komponente razvoja konkurentnosti suvremenih ekonomija. Republika Hrvatska predstavlja malo otvoreno gospodarstvo koje je ovisno o gospodarskim zbivanjima u okruženju te svoj rast dugoročno treba temeljiti na rastu izvoza to jest na rastu inozemne potražnje (Obadić A, 2016).

Od 2000-tih godina hrvatski je izvoz stagnirao, a kao posljedica stvoren je visoki vanjskotrgovinski deficit koji je dodatno pridonio vanjskom zaduživanju i rastu vanjskog duga koji Europska komisija ističe kao ključnu vulnerabilnu točku hrvatskoga gospodarstva (Europska komisija-Izvještaj za Republiku Hrvatsku, 2011).

Najveći dio hrvatskoga izvoza usmjeren je prema susjednim, bliskim nam europskim zemljama regije. Priloženi graf prikazuje spomenutu stagnaciju prije krize u usporedbi sa Slovačkom, Mađarskom, Češkom i Slovenijom koje su sve doživjele značajan rast izvoza u razdoblju prosperiteta i ekspanzije u ranim 2000-tim godinama.

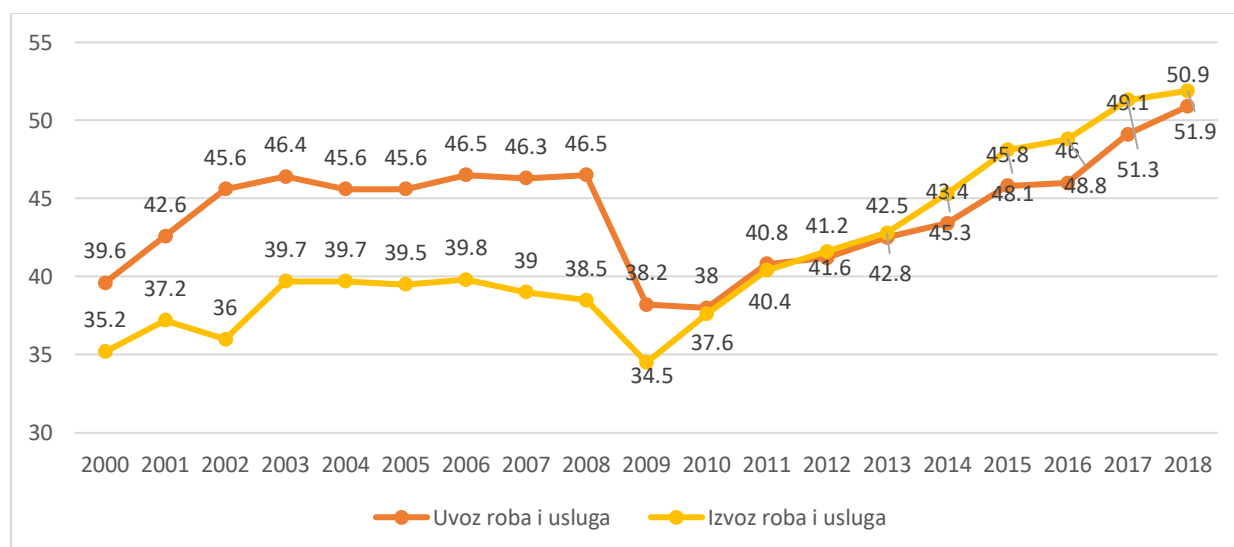
Graf 6. Izvoz dobara i usluga u Republici Hrvatskoj i zemljama srednje Europe kao postotak BDP-a, 1994-2008.

Izvor: Porter M. E.

Nije neobično da je tijekom ekonomske krize u svim pogođenim zemljama zabilježena kontrakcija izvoza i uvoza. Iako se izvoz Hrvatske uglavnom bazira na izvozu usluga tj. na turizmu zabrinjavajući je podatak da je tijekom 2011. ukupan izvoz robe i usluga pao, unatoč pozitivno ocijenjenoj turističkoj sezoni.

Graf 7. Izvoz i uvoz dobara i usluga u Republici Hrvatskoj kao postotak BDP-a, 2000-2018.

Izvor: izrada autora prema podacima s Eurostata

Na priloženom grafu broj 8 možemo primijetiti kako su i uvoz i izvoz u porastu što možemo objasniti povećanjem osobne potrošnje kako u Hrvatskoj tako i u ostatku Europe. U razdoblju prije krize postojala je veći sraz između uvoza i izvoza što je bio i jedan od uzroka negativnog tekućeg računa platne bilance na kojem se bilježi kretanje izvoza i uvoza. On je uzastopno tijekom cijelog promatranog razdoblja poprimao negativan predznak sve do 2013. godine kada je iznosio 414 milijuna eura, u usporedbi sa -50 milijuna prethodne godine. 2018. godine iznosio je 1.267 milijuna eura (Hrvatska narodna banka). Promatranje kretanja tekućeg računa platne bilance bitno je zbog praćenja kretanja vanjskog duga. Trgovinski deficit praćen je rastom vanjskog duga, a trgovinski suficit padom. U posljednje četiri godine u Hrvatskoj primjećujemo rast pad vanjskog duga, iako je on i dalje iznad psihološke granice i 2018. godine iznosio je 75.4% BDP-a prema podacima Hrvatske narodne banke.

Valja citirati odlomak iz Biltena HNB-a iz 2012. godine: „*Treba istaknuti da je spomenuti pad ostvaren u okolnostima rastuće inozemne potražnje, koja je u svim drugim usporedivim zemljama rezultirala iznimno snažnim porastom izvoza. To upućuje na smanjenje tržišnog udjela domaćih poduzeća na inozemnim tržištima i naglašava nužnost provođenja mjera za jačanje konkurentnosti.* (Hrvatska narodna banka, Bilten broj 179, 2012)“

3.5. Analiza izravnih stranih investicija

Izravne strane investicije (FDI) su kategorija internacionalnog investiranja koja reflektira cilj održavanja interesa investitora u jednoj ekonomiji u poduzeće druge ekonomije. Pojam interes implicira da između investitora i poduzeća postoji dugoročan odnos i da investitor ima značajan utjecaj na način upravljanja poduzećem (Eurostat).

Zemlja pri privlačenju izravnih stranih investicija može očekivati izravne i neizravne učinke. Izravni učinak trebao mi imati utjecaj na makroekonomske varijable, a neizravan na strukturu ekonomije zemlje, kao i rezultate domaćih poduzeća.

Izravni učinci uključuju utjecaj na bruto investicije, povećanje zaposlenosti (izravne strane investicije također vode većim plaćama što kasnije vodi ka većim poreznim primanjima države) i utjecaj na bilancu plaćanja zemlje primatelja. Indirektni učinci ili učinci prelijevanja obuhvaćaju neizravne efekte koji doprinose boljim performansama poduzeća (Sisek B, 2005).

Tokovi izravnih stranih ulaganja u Hrvatsku pokazali su fluktuirajući trend do 2004., kada su počeli rasti. U narednim godinama investicije članica zemalja Europske unije u Hrvatskoj porasli su za 89% na 1 128 milijuna u 2005. i 37% , na 1 548 milijuna eura u 2006. Od 1999. godine, Hrvatska prošla kroz periode privatizacije i došlo je do oporavka u domaće proizvodnje i infrastrukture, posebice u bankarstvu, telekomunikacijama, energetici i prometu što je imalo pozitivan učinak FDI u Hrvatskoj. Većina ulaganja iz Europske unije došla je iz EU-15 država članica (Eurostat).

Tablica 1. Analiza izravnih stranih ulaganja dionica iz Hrvatske prema Europskoj uniji i obrnuto

FDI TOKOVI IZ EUROPSKE UNIJE PREMA REPUBLICI HRVATSKOJ (u milijunima eura)								
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
EU-15	1324	534	924	726	1050	492	662	1370
EU-25			1078	739	1593	597	1128	1548
EU-27						597	1128	1548
ukupno	1324	534	2002	1465	2643	1686	9218	3466
FDI TOKOVI IZ REPUBLIKE HRVATSKE PREMA EUROPSKOJ UNIJI (u milijunima eura)								
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
EU-15	21	-17	19	21	-18	58	108	-65
EU-25			28	46	-14	40	119	-76
EU-27						41	120	-76
ukupno	21	-17	47	67	-32	139	347	-217

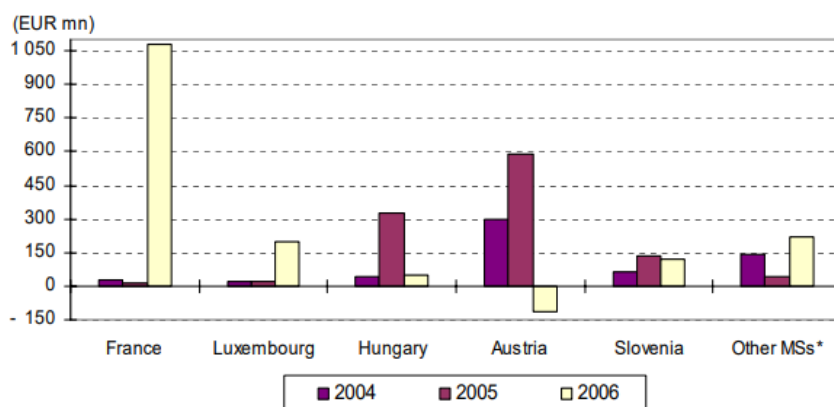
Izvor: izrada autora prema podacima s Eurostata

U tablici iznad može se vidjeti vrijednost dionica u milijunima eura koje su bile investirane u Hrvatsku i obrnuto. Saldo izravnih stranih investicija u tom je periodu bio pozitivan.

Promatrajući kumulativne tokove od 2004. do 2006. Francuske investicije činile su 34% izravnih ulaganja Europske unije u Hrvatsku. Austrija i Mađarska bile su drugi i treći najveći ulagač s 24 odnosno 13 posto. Francuska, s više od milijardu eura, znatno je povećala svoje ulaganje u 2006. Jedan od većih poteza koji valja spomenuti je pripajanje Splitske banke od strane francuske Societé-a Générale 2006. godine (Eurostat).

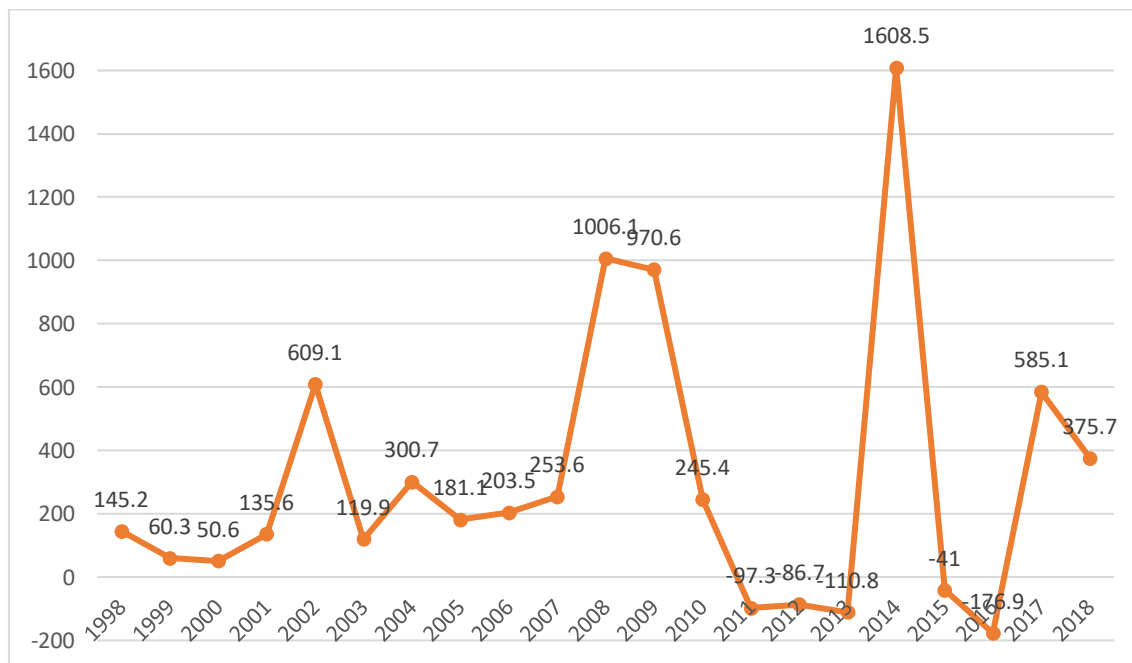
Graf 9. u nastavku prikazuje upravo iznesene činjenice. 2004. godine najveći ulagač bila je Austrija, kao i 2005. godine. 2006. izravne strane investicije prema toj zemlji bile su negativne što znači da je veća količina hrvatskoga kapitala završila u austrijskim poduzećima nego obrnuto.

Graf 8. Udio izravnih stranih investicija u Hrvatskoj iz zemalja članica EU u milijunima eura

Izvor: Eurostat

Graf 9. Neto prikupljena financijska imovina, 1998-2018.

Izvor: Izrada autora prema podacima Hrvatske narodne banke

Razina investicija u Hrvatskoj je visoka u odnosu na gospodarstva na sličnoj razini razvoja. Hipoteza da inozemna izravna ulaganja pozitivno koreliraju s konkurentnošću se u mnogim provedenim istraživanjima pokazala točnom u primjeru ostalih tranzicijskih zemalja, ali ne i Republike Hrvatske. Osnovni razlog takvim rezultatima predstavlja činjenica da su inozemna izravna ulaganja u primjeru naše zemlje najvećim djelom usmjerena prema uslužnom sektoru, s posebnim naglaskom na bankarski (Marijanović G, 2009), za što je dobar primjer ranije spomenuto pripajanje Splitske banke pod okrilje francuske 'banke majke'.

3.6. Analiza proračunskog salda

Proračun ili budžet označava zakonski akt kojim predstavničko tijelo utvrđuje prihode i rashode za funkcioniranje države tijekom jedne proračunske godine. U kontekstu gospodarstva on predstavlja osnovni instrument kojim neka država utječe na gospodarske tijekove i na ponašanje gospodarskih subjekata prema štednji, investicijama, novom zapošljavanju i drugim ciljevima ekonomije (Jelčić B., 2004). Najvažniji faktor javnih prihoda su porezi, a rashode čine izdaci za različite državne potrebe i potrebe javnosti.

Kretanje proračunskog salda najbolji je pokazatelj učinkovitosti ekonomske politike. Kada govorimo o proračunskom saldu govorimo o razlici prihoda i rashoda, to jest o ukupnom državnom deficitu ili suficitu. Najčešće upotrebljavana definicija deficita/suficita jest razlika između gotovinskih ukupnih državnih prihoda i ukupnih gotovinskih rashoda. Deficit opisuje situaciju u kojoj izljev novca premašuje njegov priljev (Financijski riječnik). Suprotnu situaciju opisuje pojam suficita.

Izrazito velik broj ekonomija danas ostvaruje deficit proračuna čije upravljanje predstavlja jednu od najznačajnijih zadaća fiskalne politike.

Proračun Republike Hrvatske sastoji se od tri razine. Prvu razinu predstavlja državni proračun, drugu proračuni izvanproračunskih korisnika državnog proračuna te, a posljednju razinu proračuni jedinica lokalne i područne ili pak regionalne samouprave. Svaki od navedenih proračuna sastoji se od vlastitih prihoda i vlastitih rashoda. Ukupna prikupljena

sredstava i ukupnu javnu potrošnju možemo dobiti zbrajanjem sve tri razine proračuna. Dobiveni zbroj predstavlja zbirni proračun opće države (K., 2009).

Ostvareni državni proračun Republike Hrvatske kretao se (izraženo apsolutno, u tisućama kuna) kako je prikazano u tablici broj 3. Hrvatska je ostvarila pozitivan proračunski saldo samo 2007. i 2008. godine, neposredno prije recesije. Od 2014. godine saldo se povećava, no on je i dalje negativan. Navedeno potvrđuje činjenicu kako za lošu sliku proračuna Hrvatska ne može kriviti isključivo recentnu krizu već da problemi gospodarstva sežu mnogo ranije od zadnje ekonomske krize, koja je navedene probleme samo izvukla na površinu.

U tablici i na grafu ispod moguće je vidjeti kako prihodi do recesije pokazuju jednoličan rast, od prosječno 10% godišnje. Rashodi državnog proračuna također su jednolično rasli do 2015. godine kada je Vlada smanjila rashode za 7%. Restriktivnim mjere su bile jedini uzrok povećanja salda državnog proračuna za 4005031 tisuća kuna jer su u istom periodu smanjeni i prihodi.

Tablica 2. Ukupni državni prihodi i rashodi i proračunski saldo u tisućama kuna, 2005-2017.

	državni prihodi u tisućama kuna	državni rashodi u tisućama kuna	proračunski saldo u tisućama kuna
2005	85 653 010	87 857 465	-2204455
2006	95 235 557	95 949 951	-714374
2007	108 320 595	108 007 605	312990
2008	115 772 655	115 292 426	480229
2009	110 257 947	117 923 992	-7666045
2010	107 466 351	120 323 332	-12856981
2011	107 069 670	119 939 511	-12869841
2012	109 558 928	118 729 992	-9171064
2013	108 612 797	123 453 601	-14840804
2014	114 044 485	127 546 494	-13502009
2015	109 110 879	118 607 857	-9496978
2016	116 388 738	120 228 329	-3839591
2017	121 153 900	124 092 829	-2938929

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske

Graf 10. Kretanje proračunskog salda Republike Hrvatske u tisućama kuna, 2005-2017.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske

4. Indeksi institucionalne razvijenosti Republike Hrvatske u razdoblju prije i nakon krize

Kvaliteta institucionalnog okoliša sastavni je dio sveobuhvatne analize konkurentnosti neke zemlje (Dragičević, 2012). Indikatori institucionalne razvijenosti u brojke stavljaju sposobnost i učinkovitost rada državnih institucija te koliko su plodno tlo iste institucije u sposobnosti osigurati kako bi zemlja razvila svoj maksimalan potencijal u razvoju ljudskog kapitala, standardu života i konkurentnosti. U nastavku ovog poglavlja stanje institucija Republike Hrvatske i njihove promjene analizirane su pomoću indeksa ekonomskih sloboda, indeksa razvoja ljudskog kapitala, indeksa percepcije korupcije, indeksa lakoće poslovanja i svjetskog indikatora vladanja.

4.1. Indeks ekonomskih sloboda

Indeks ekonomskih sloboda jedan je od indikatora institucionalne razvijenosti utemeljen od strane istraživačko – obrazovne institucije *The Heritage Foundation*. Indeks uključuje 183 zemlje, a prikazuje 12 ekonomskih sloboda. Svaka od 12 sloboda ocjenjuje se pomoću ljestvice od 0 do 100, gdje 100 predstavlja maksimalnu slobodu, a 0 savršeno odsustvo sloboda (*Heritage foundation*).

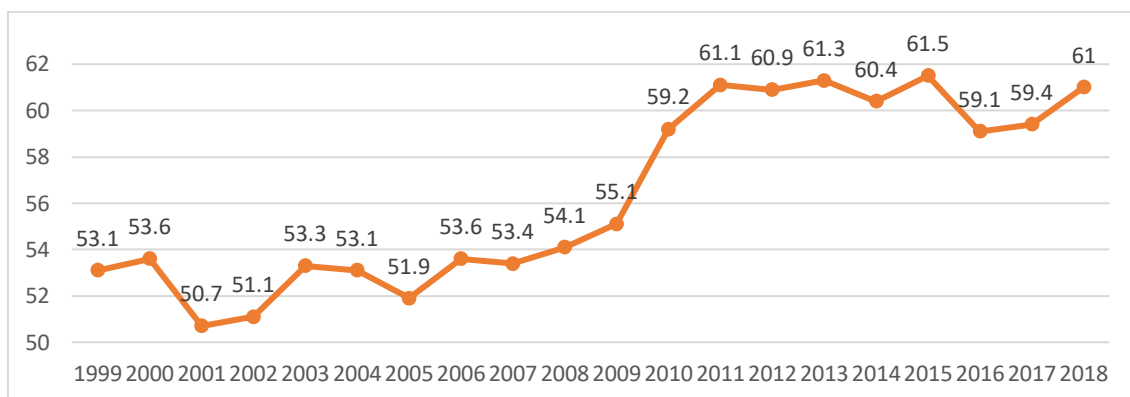
Specifične komponente ekonomskih sloboda su grupirane su u četiri skupine: vladavina zakona (prava vlasništva, učinkovitost sudstva, integritet vlade), veličina vlade (porezna opterećenja, državna potrošnja, fiskalna učinkovitost), regulatorna učinkovitost (sloboda poslovanja, sloboda rada, monetarna sloboda) i otvorenost tržišta (trgovinska sloboda, sloboda ulaganja i financijska sloboda) (*Heritage foundation*).

Grafovi 11-15 u nastavku stvaraju sliku o rezultatima indeksa ekonomskih sloboda i njegovim podindeksima od 1998. do 2018. godine. U promatranom razdoblju ukupan rezultat Republike Hrvatske porastao je za 23.4 %. Usporede li se podindeksi prema godinama, može se pretpostaviti na koje od njih je kriza imala negativni učinak. Komponente koje su u kriznim godinama zabilježile pad su porezna opterećenja i financijska sloboda, što je uzrokovano restriktivnijom monetarnom politikom, to jest jačim pritiskom i strožim regulativama kojima su poslovne banke bile povrgnute nakon recesije.

Indeks ekonomskih sloboda dosegnuo je rekordan rezultat od 61.5/100 2015. godine nakon čega je slijedio blagi pad. U posljednjem izvješću iz 2018. godine može se vidjeti kako su najjači faktori Hrvatske monetarna sloboda, sloboda trgovine i investicijska sloboda, a

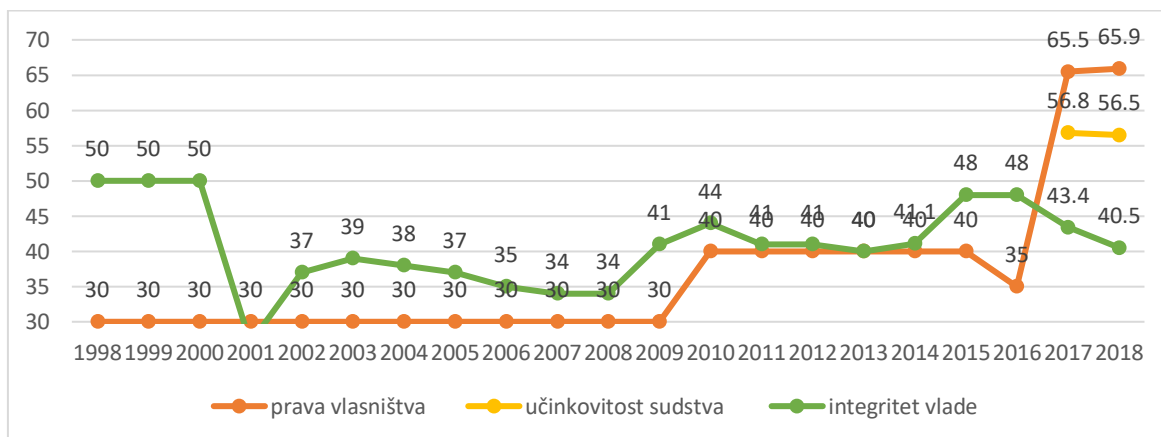
najslabiji performans zabilježen je u područjima integriteta vlade, državne potrošnje i slobode rada. Ukupni rezultati u posljednjih 20 godina u globalu kontinuirano i nesmetano rastu, bez obzira na krizu koja, možemo zaključiti, nije bila u nikakvoj korelaciji sa većinom faktora koje indeks ekonomskih sloboda uzima u obzir.

Graf 11. Ukupan rezultat indeksa ekonomskih sloboda, 1998-2018.

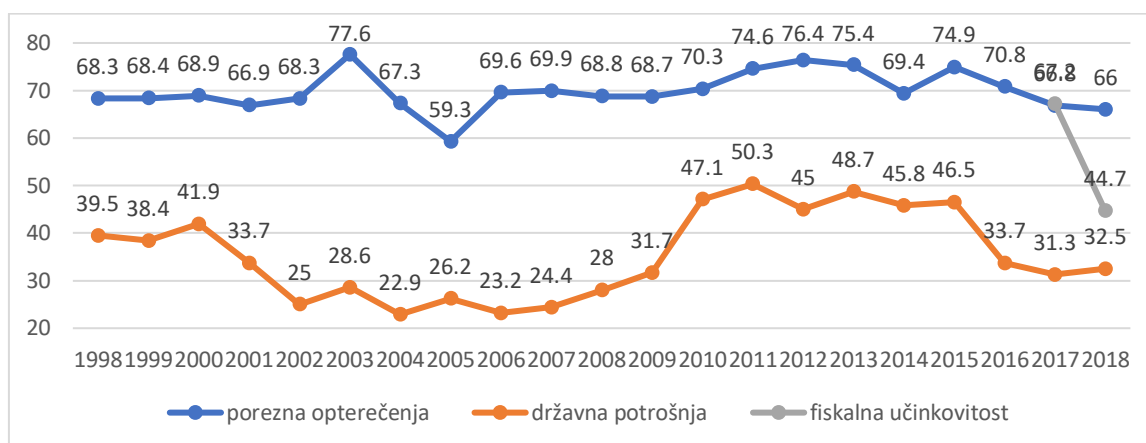
Izvor: izrada autora prema podacima s *Heritage foundationa*

Graf 12. Kretanje komponenti podindeksa vladavine zakona, 1998-2018.

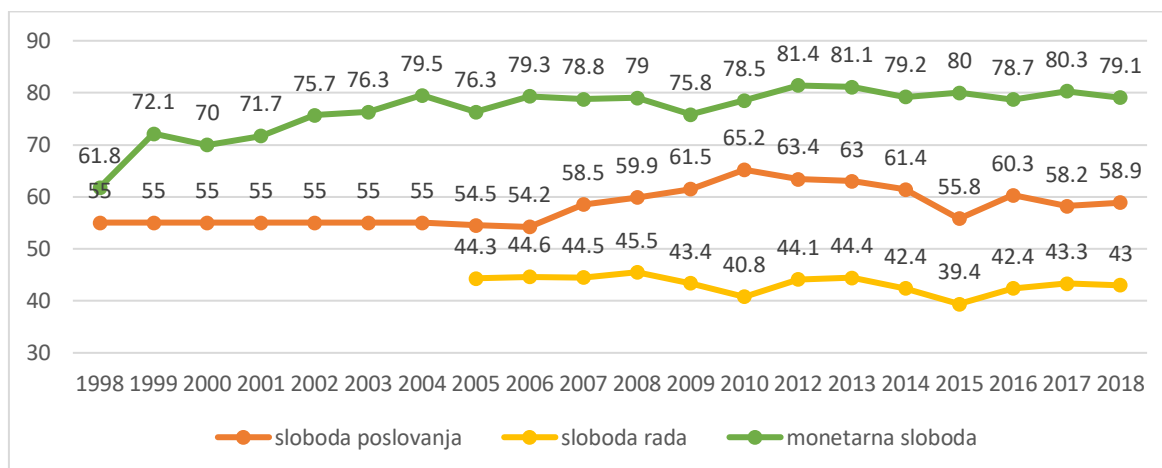
Izvor: izrada autora prema podacima s *Heritage foundationa*

Graf 13. Kretanje komponenti podindeksa veličine vlade, 1998-2018.

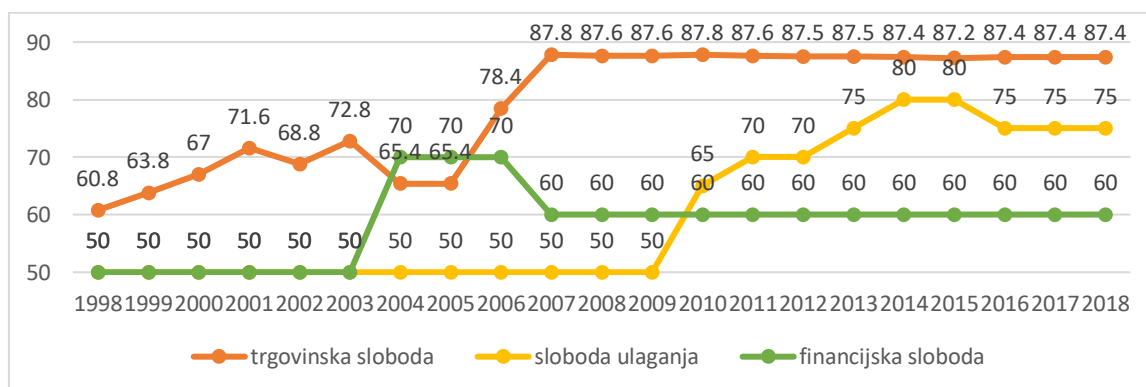
Izvor: izrada autora prema podacima s *Heritage foundationa*

Graf 12. Kretanje komponenti podindeksa regulatorne učinkovitosti, 1998-2018.

Izvor: izrada autora prema podacima s *Heritage foundationa*

Graf 15. Kretanje podindeksa otvorenosti tržišta, 1998-2018.

Izvor: izrada autora prema podacima s *Heritage foundationa*

4.2. Indeks razvoja ljudskog kapitala

Razvoj kao pojam uključuje rast, ali također razmatra i druge aspekte ekonomskih i društvenih promjena. Indeks razvoja ljudskog kapitala složeni je pokazatelj mjere razvoja koji promatra zemlje kroz tri dimenzije: dugovječnost, razinu znanja i životni standard. Dugovječnost se iskazuje pomoću prosječnog trajanja života, znanje pomoću pismenosti odraslih osoba i prosječnog broja godina školovanja, a životni standard kao logaritam dohotka po glavi stanovnika pri paritetu kupovne moći (Acocella, 2005). Poprima vrijednost od 0 do 1 gdje 1 označava najviši stupanj razvoja.

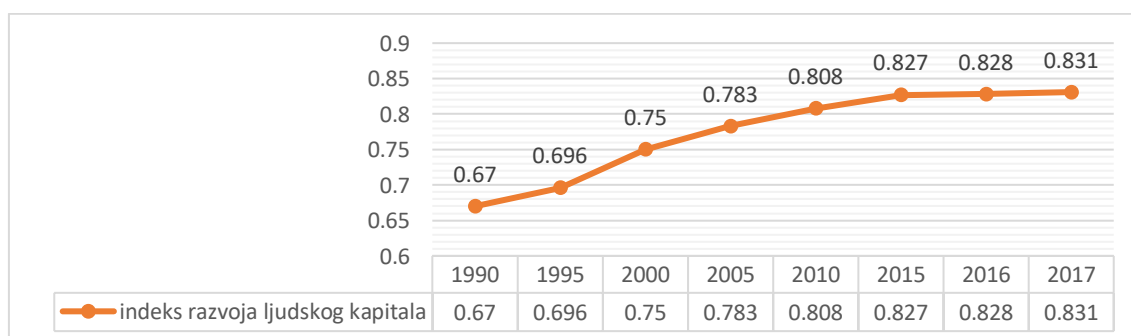
Slika broj 2 prikazuje sastavnice HDI indeksa. Tri glavne dimenzije dug i zdrav život, znanje i pristojan životni standard obuhvaćene su indikatorima očekivano trajanje života, očekivano trajanje obrazovanja, prosječno trajanje obrazovanja i GNI per capita. Navedeni indikatori kroz dimenzije indeksa očekivanog trajanja života, indeksa obrazovanja i GNI indeksa zajedno čine indeks razvoja ljudskog kapitala.

Tablica 3. Sastavnice HDI indeksa

INDEKS RAZVOJA LJUDSKOG KAPITALA (HDI INDEKS)	DIMENZIJE	DUG I ZDRAV ŽIVOT	ZNAJES		DOSTOJANSTVEN ŽIVOTNI STANDARD
	INDIKATORI	OČEKIVANE GODINE ŽIVOTA PRI ROĐENJU	OČEKIVANE GODINE ŠKOLOVANJA	PROSJEČNE GODINE ŠKOLOVANJA	GNI PER CAPITA (mjeren prosječnim potrošačkim cijenama)
	DIMENZIJE INDEKSA	INDEKS DUŽINE ŽIVOTA	EDUKACIJSKI INDEKS		GNI INDEKS
		INDEKS RAZVOJA LJUDSKOG KAPITALA			

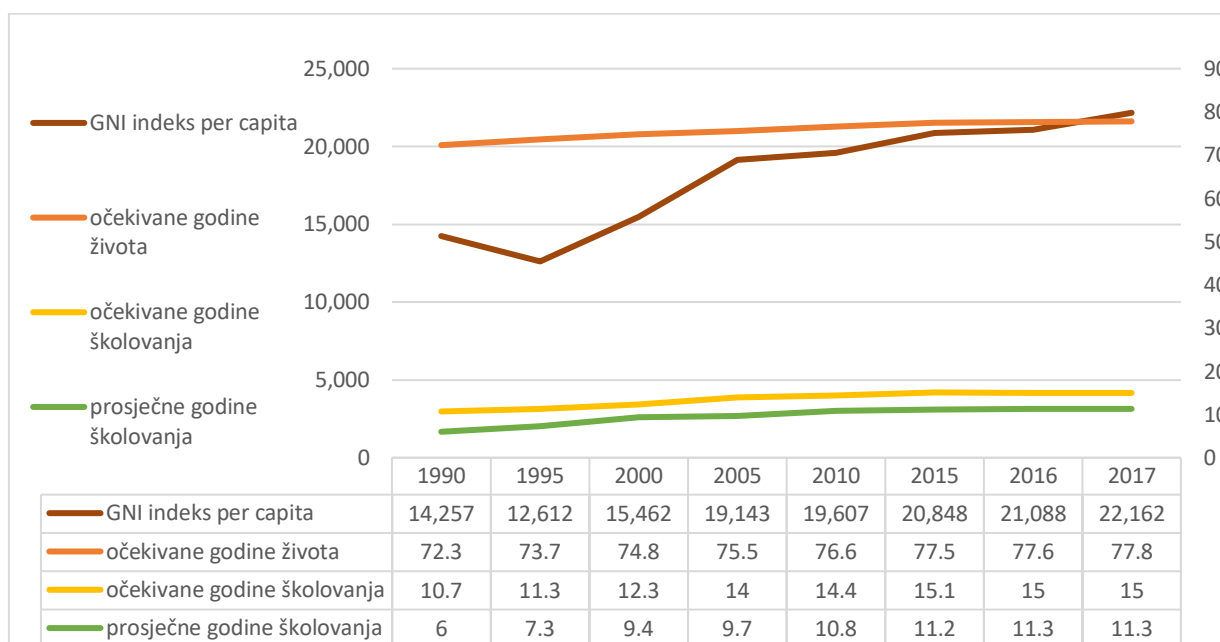
Izvor: izrada autora prema stranicama Indeksa razvoja ljudskog kapitala

Graf 13. Kretanje indeksa razvoja ljudskog kapitala, 1990-2017.

Izvor: izrada autora prema stranicama Indeksa razvoja ljudskog kapitala

Graf 14. Trendovi u komponentama HDI indeksa, 1990-2017.

Izvor: izrada autora prema stranicama Indeksa razvoja ljudskog kapitala

Na grafikonu 11 može se vidjeti tijek kretanja sastavnica HDI indeksa. Sve sastavnice rastu, a najznačajniji ili rast ostvaren je po pitanju obrazovanja. Očekivano trajanje života u Hrvatskoj danas iznosi 77.8 godina, očekuje se da će se pojedinac obrazovati 15 godina, bruto domaći proizvod *per capita* mjeren pomoći cijena iz 2011. godine iznosi 22,162. U odnosu na 1990-tu očekivano trajanje života poraslo je za 5.5 godina, očekivanje godine školovanja za 4.3 godine, prosječne godine školovanja za 5.3 godine, a GNI per capita za 7.905.

Hrvatska pripada skupini visoko razvijenih zemalja, kao i ostale zemlje regije i Europe.

Prema izvješću HDI indeksa, sve komponente indeksa su u porastu, u slučaju Hrvatske i ostalih zemalja svijeta. Indeks ne pokazuje znakove prekida kontinuiteta rasta ljudskog razvoja i osnovnih elemenata kvalitete života u razdobljima krize, ali zanimljivo je promotriti rang Hrvatske i promjene u njoj konkurentnosti u usporedni sa drugim zemljama.

Tablica 4. Promjene u HDI indeksu, 1990-2017.

HDI INDEKS								PROMJENA U RANGU	PROSJEČAN GODIŠNJI RAST INDEKSA			
VRIJEDNOST									%			
1990	2000	2010	2012	2014	2015	2016	2017	2012-2017	1990-2000	2000-2010	2010-2017	1990-2017
0.670	0.750	0.808	0.816	0.824	0.827	0.828	0.831	0	1.14	0.75	0.40	0.80

Izvor: izrada autora prema Izvješću o indeksu razvoja ljudskog kapitala

Hrvatska je u razdoblju od 1990. do 2017. godine ostvarila prosječan rast indeksa od 0.8%, a od 2012. godine nije došlo do promjene u rangui, nalazi se i dalje na 46 mjestu od 130 indeksom obuhvaćenih zemalja.

4.3. Indeks percepcije korupcije

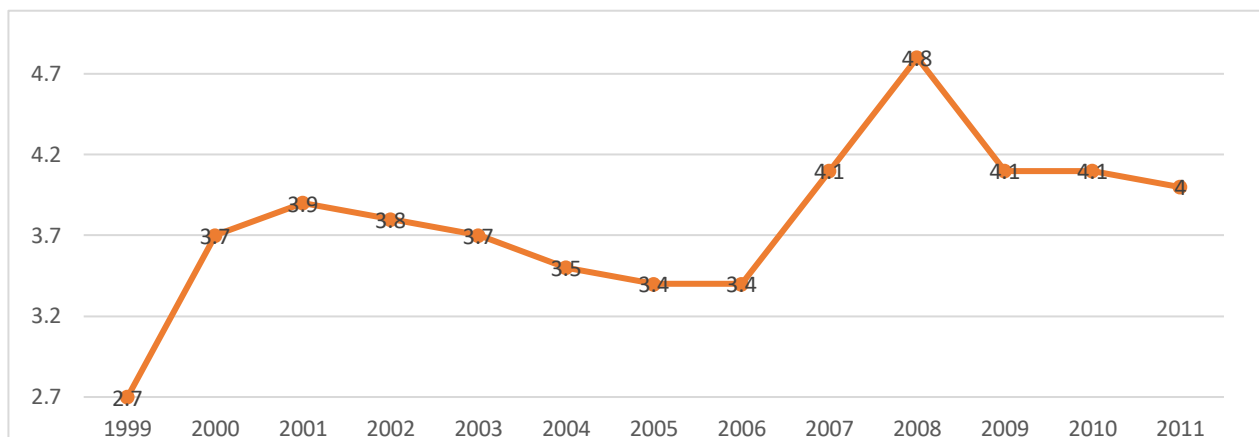
Indeks percepcije korupcije mjeri stupanj percepcije korupcije u javnom sektoru i među dužnosnicima u 180 zemalja svijeta. Sastoji se od 13 različitih anketa i istraživanja koje provodi 10 neovisnih institucija među iskusnim promatračima – poslovnim ljudima, analitičarima i lokalnim stručnjacima (*Transparency International*).

Najviše rangirane zemlje svojim primjerom ukazuju na to kako transparentnost sustava potiče društvenu odgovornost i smanjuje korupciju. U jače korumpiranim zemljama jedan od najvećih izazova predstavlja korupcija u javnom sektoru, posebno u područjima kao što su političke stranke, policija i pravosuđe (*Transparency International*).

Hrvatska se 2018. godina rangom nalazila na 60. mjestu od ukupno 180 uključenih zemalja.

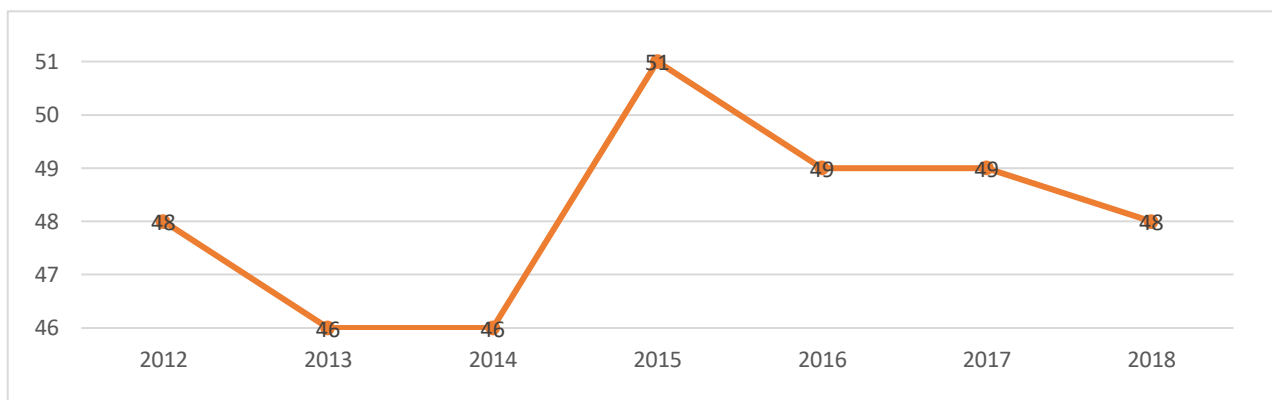
Metodologija je od 1995. pa sve do 2011. bodovala zemlje na ljestvici od 1 do 10 gdje je 10 označavalo najpoželjniji rezultat tj. potpuno odsustvo korupcije. Od 2011. godina maksimalni broj bodova je 100. Hrvatska je prvi puta uvrštena na listu 1999. godine.

Graf 15. Indeks percepcije korupcije, 1999-2011.

Izvor: rad autora prema podacima s *Transparency Internationala*

Graf 16. Indeks percepcije korupcije, 2012-2018.

Izvor: izrada autora prema podacima s *Transparency Internationala*

Hrvatska je ostvarivala pomak do 2007. godine od kada mogli bismo reći, stagnira u intervalu od 4.0 do 5.1 ili 51. Taj rezultat ostvarila je 2015. godine.

Bez obzira promatra li se interval od 1 do 10 ili od 1 do 100 rezultati Hrvatske ne mogu se opisati kao bolji od prosječnih. Izuzme li se mali napredak između 2006. i 2007. godine od 0.7 bodova percepcija korupcije zemlje stagnira. Neučinkovito pravosuđe, mito i korupcija već dugi niz godina predstavljaju jedan od velikih problema gospodarstva i zapreku privlačenju investicija u zemlju. Visoka korupcija u zemlji zapreka je zdravoj poslovnoj klimi zemlje. Indeks percepcije korupcije prema navedenom je također povezan i sa indeksom lakoće poslovanja čije detaljnije objašnjenje i analiza slijede u narednom ulomku.

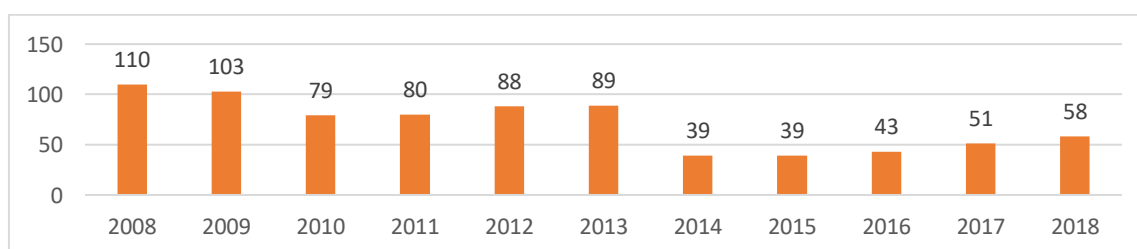
4.4. Indeks lakoće poslovanja

Indeks lakoće poslovanja ili *Doing Business* indeks predstavlja skup kvantitativnih indikatora koji ukazuju na efikasnost i regulaciju poslovanja i zaštitu prava 190 ekonomija svijeta. Prikazuje stupanj prilagođenosti i učinkovitosti institucija koje su zadužene za pribavljanje raznih dozvola i provođenja zakonskih regulativa koje su nužne prvi poslovnim djelatnostima kroz analizu deset područja poslovanja: lakoće pokretanja poslovanja, jednostavnosti dobivanja građevinske dozvole, dobivanja električne energije, podizanja kredita, zaštite manjinskih investitora, plaćanja poreza, međunarodne trgovinu, provođenja ugovora i zatvaranje tvrtke (Svjetska banka).

Prema rezultatima grupa i dimenzija indikatora, zemlje se dijele na inovativne lidere, inovativne sljedbenike, umjerene inovatore i takozvane *catching-up* zemlje, to jest zemlje koju su u fazi svojevrsne tranzicije (Dragičević, 2012).

Prema posljednjim godišnjim ocjenama Svjetske banke, Hrvatska se nalazi na 58. mjestu među 190 indeksom obuhvaćenih zemalja glede lakoće poslovanja. Rang Hrvatske pao je na 58. mjesto u 2018. godini s 51. mjesta u 2017. godini. 2008. godine u doba goruće krize Hrvatska je bila tek na 110 mjestu. Iako je prema posljednjem izvješću ostvarila lošiji rezultat, kompletna slika lakoće poslovanja u Hrvatskoj znatno se popravila u promatranom razdoblju (*Trading Economics*). Može se zaključiti kako je 'prva velika krizi ovog stoljeća' djelovala na rezultate određenih faktora koji čine predmet analize indeksa i pokazuje efekt postupaka Vlade na mijenjanje određenih regulativa koje utječu na efikasnost poslovanja i poduzetništva, kao bitnih faktora konkurentnosti svake zemlje danas. Iskazano daje za zaključiti važnost strukturnih reformi za poboljšanje loše poslovne klime u zemlji prouzročene kako krizom, tako i dublje ukorijenjenim gospodarskim problemima. Rezultati ovog indeksa stvaraju sliku o atraktivnosti zemlje za privatne investicije, koje je guverner Hrvatske narodne banke, Boris Vujčić u jednom intervjuu istaknuo kao neminovne za oporavak rasta zemlje.

Graf 17. Indeks lakoće poslovanja, 2008-2018.

Izvor: izrada autora prema podacima Svjetske banke

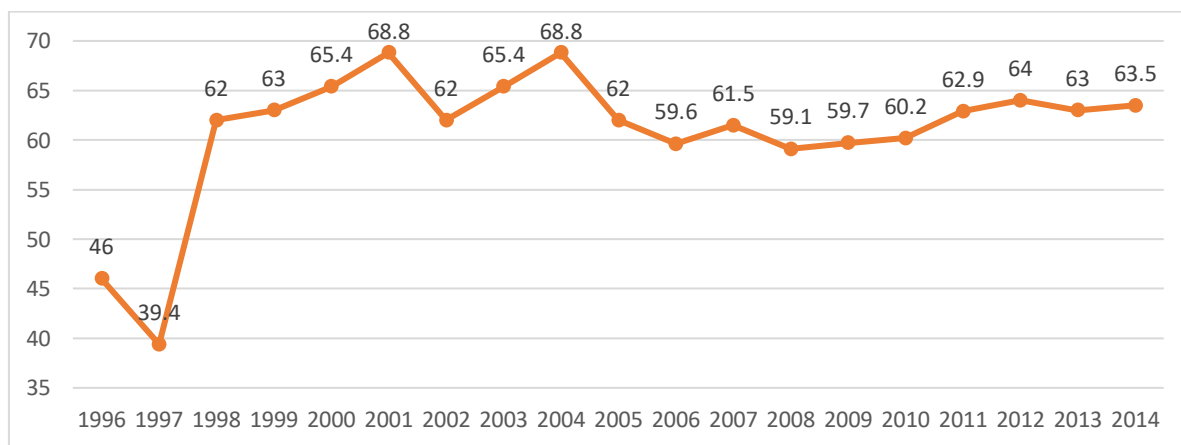
4.5. Svjetski indikator vladanja

Svjetski indikator vladanja pokazuje agregatno i individualno vladanje u 212 država kroz 6 dimenzija. Mjeren u percentilima, poprima vrijednosti od 0 do 100. Vrijednost označava postotak država koje se nalaze ispod promatrane države kroz određenu dimenziju.

Glasovanje i odgovornost uključuje percepcije u kojoj mjeri građani mogu sudjelovati u odabiru svojih vlada, kao i slobodu izražavanja te slobodu medija. Politička stabilnost i odsustvo nasilja je mjera percepcije vjerojatnosti da će Vlada biti destabilizirana ili srušena neustavnim sredstvima, uključujući nasilje i terorizam. Efikasnost vlade uključuje kvalitetu javnih usluga, državnih službi te stupanj neovisnosti od političkih pritisaka. Regulatorna kvaliteta bilježi sposobnost vlade da formuliše i provodi politiku koja promiče razvoj privatnog sektora. Poštivanje zakona odnosi se na kvalitetu provedbe ugovora, imovinskih prava, efikasnost policije i sudova te vjerojatnost kriminala i nasilja (*Worldwide Governance Indicators*).

Od 1996. do 2014. godine glasovanje i odgovornost građanstva kreće se od 2000. godine u vrlo malom intervalu od 59.1 do 68.8. Najbolji rezultat ostvaren je 2008. godine, a najgori 1998.

Graf 18. Glasovanje i odgovornost, 1996-2014.

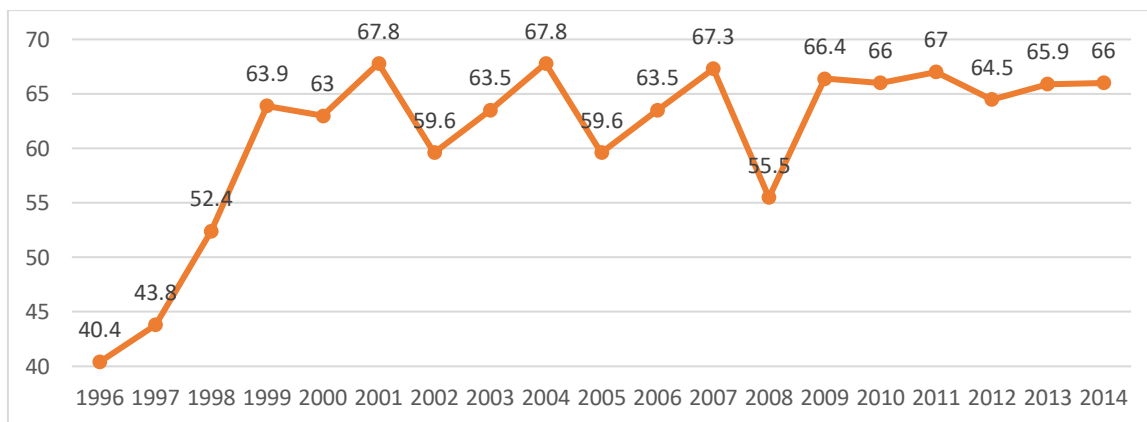
Izvor: Izrada autora prema podacima Svjetske banke

Politička je stabilnost također uspostavnom mira počela ubrzano rasti do 2002. godine. Rast se nastavio do 2008. godine, iako puno blažim stopama, a nakon 2008. ne dolazi do značajnih promjena u rezultatima.

Također, što se tiče učinkovitosti vlade i regulatorne kvalitete ne čini se kako je ekonomska kriza imala utjecaj na performans.

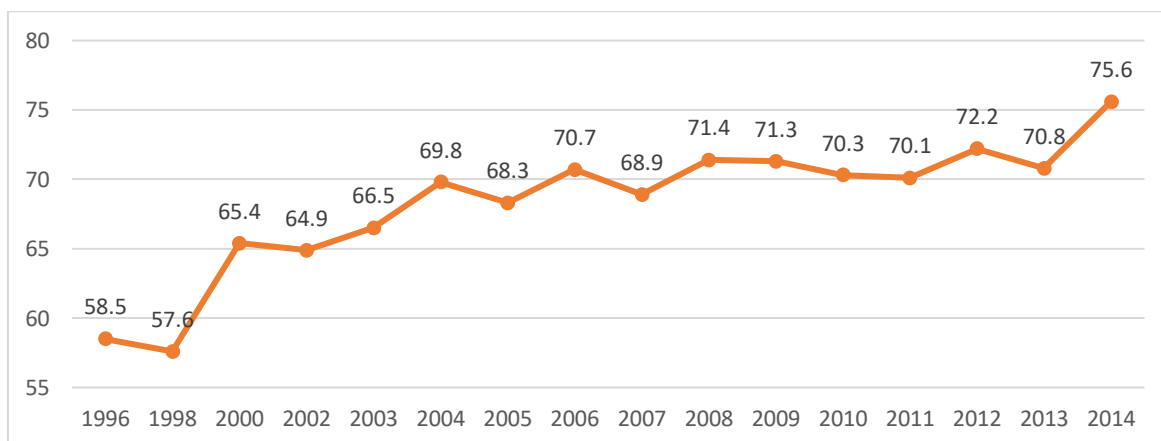
U sve četiri navedene kategorije Hrvatska djeluje bolje od u prosjeku 65% zemalja obuhvaćenih analizama Svjetske banke.

Graf 19. Politička stabilnost i odsustvo nasilja, 1996-2014.

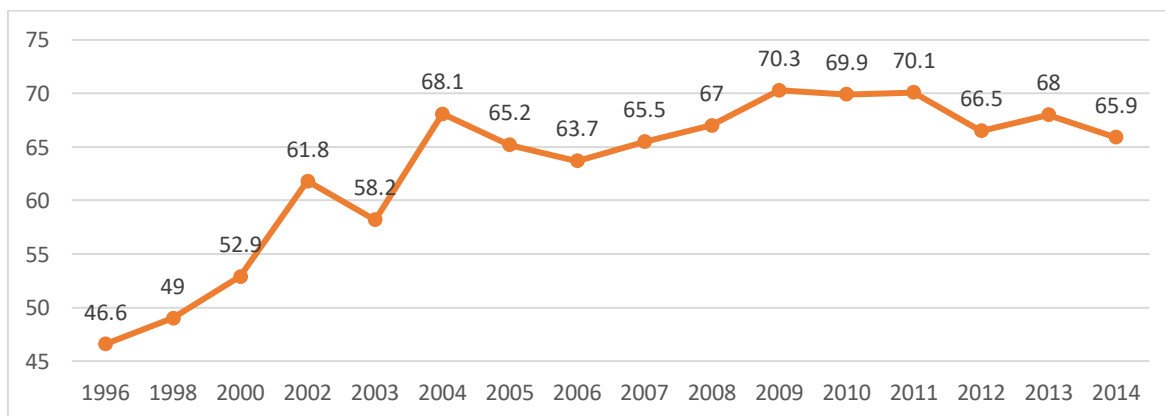
Izvor: Izrada autora prema podacima Svjetske banke

Graf 20. Učinkovitost vlade, 1996-2014.

Izvor: Izrada autora prema podacima svjetske banke

Graf 21. Regulatorna kvaliteta, 1996-2014.

Izvor: Izrada autora prema podacima Svjetske banke

4.6. Europski poredak inovativnosti

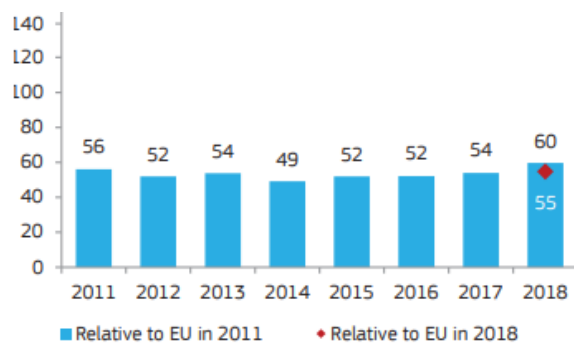
Europski poredak inovativnosti predstavlja komparativnu analizu inovacija zemalja Europske unije, drugih država Europe te zemalja susjeda. Procjenjuje relativne snage i slabosti nacionalnih sustava inovacija i pomaže zemljama da prepoznaju područja u kojima je moguć napredak (Europska komisija). Odgovor je na zahtjeve Europskog vijeća u Lisabonu gdje je Europska unija postavila kao jedan od zajedničkih ciljeva stvaranje zajedničkog konkurentnog gospodarstva temeljenog na znanju i inovacijama. Prvi puta je objavljen 2000. godine. Analiza Republike Hrvatske nije bila uključena u prvim izdanjima (Europska komisija).

Hrvatska pripada zemljama koje nazivamo umjerenim inovatorima. Uz manje fluktuacije performans Hrvatske popravio se u usporedbi sa ostalim europskim zemljama. Europska komisija kao najjaču stavku zemlje ističe ne-R&D inovacije, a kao najslabiju intelektualnu imovinu, ICT izobrazbu i sisteme istraživanja. BDP po glavi stanovnika, udio zaposlenosti u visokoj i srednjoj tehnologiji i, što je zabrinjavajuća činjenica, ulaganja u R&D znatno su ispod prosjeka EU-a (Europska komisija).

Hrvatska je od 2013. godine članica Europske unije, ali po mnogočemu je ispod njenog prosjeka. Kao ključni element prilagodbe gospodarstvu EU određena su upravo ulaganja u istraživanje i razvoj. Ulaganja u istraživanje i razvoj u Republici Hrvatskoj povećavala su se do gospodarske krize 2008. godine kada su dosegla svoju najveću razinu kao 0,8% BDP-a. Gospodarska kriza imala je utjecaj na ovaj segment aktivnosti pa tako smanjenje traje do 2014. godine kada počinje novo povećanje. U strukturi ukupnih ulaganja u istraživanje i razvoj u Republici Hrvatskoj prevladava poslovni sektor, a na koji otpada oko 0,44 % bruto domaćeg proizvoda. Približne vrijednosti ostvaruju javni sektor sa 0,21 % BDP-a te sektor visokog obrazovanja sa 0,21 % BDP-a (Tomljanović, 2017).

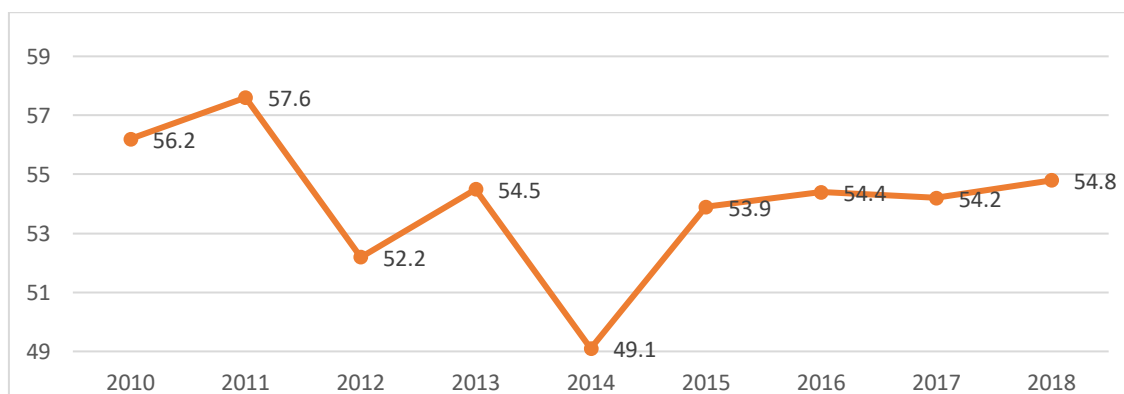
Grafikon 18. u nastavku predstavlja komparaciju europskog poretka inovativnosti Republike Hrvatske sa ostalim zemljama članicama EU. Graf 19. predstavlja kretanje indeksa od 2010. do 2018. godine. Ulaganja u istraživanje i razvoj trebala bi poslužiti kao jedan od glavnih instrumenata u pogledu ostvarivanja gospodarskog rasta i smanjivanja razvojnih razlika u odnosu na ostale zemlje Europske unije (Tomljanović, 2017).

Graf 22. Europski poredak inovativnosti Republike Hrvatske u usporedbi s prosjekom Europske unije, 2011-2018,

Izvor: Europska komisija

Graf 23. Europski poredak inovativnosti, 2010-2018.

Izvor: izrada autora prema podacima Europske komisije

5. Zaključak

Svaka ekonomska kriza prema svojoj definiciji predstavlja poremećaj u gospodarstvu zemlje koji zbog prelijevanja brzo može proširiti svoje razmjere. Zadnja velika kriza poprimila je drastične razmjere u rujnu 2008. godine kada je došlo do kolapsa najvećih kreditnih institucija i jake kreditne kontrakcije. Kao ni velik dio ostalih svjetskih ekonomija, ni ekonomija Republike Hrvatske nije dostigla predkrizne stope rasta, sa stopom rasta BDP 2018. godine 2.7% manjom nego 2008.

Ekonomija Republike Hrvatske i rad na njoj konkurentnosti temeljen je velikim djelom na povećanju javnog duga. Kao primjer možemo navesti sektor brodogradnje, kao najvećeg korisnika državnih potpora u Hrvatskoj, koji je u periodu između 2002. i 2009. subvencioniran sa 11,8 milijardi kuna. Nažalost konkretni strateški okvir razvoja još je u začetku, a industrijske se grane razvijaju stihijski i neovisno jedna o drugoj, nerijetko egzistirajući na državnim intervencijama, iako upravo one predstavljaju temelj konkurentnosti ekonomije. Neophodno je konkretizirati ciljeve gospodarskog razvoja te povećati razinu investicija u tehnologiju i novu industriju, takozvanu industriju 4.0. koja predstavlja svojstvenu budućnost i preduvjet razvoja konkurentnosti zemlje u 21. stoljeću.

Velik je broj znanstvenih radova i članaka obradilo temu i pokušalo pronaći odgovor na pitanje izlaska iz krize, ali većina se ekonomista slaže oko tvrdnje kako bi strategija za rješenje trebala biti na globalnoj razini.

U režimu monetarne politike koji se zasniva na stabilnom tečaju središnja je banka ograničena u svojim nastojanjima da jednostavnim prilagodbama monetarnog okvira suzbije utjecaj inozemnih šokova i znatno stimulira aktivnosti u realnom sektoru. Drugim riječima, smanjivši regulatorno opterećenje i ujedno povećavši likvidnost banaka, HNB je uspio samo djelomično neutralizirati negativan utjecaj vanjskih šokova. Međutim, važno je istaknuti da se ovaj ograničeni uspjeh mora ocijeniti u kontekstu visokoeuroiziranoga maloga otvorenog gospodarstva u kojemu je primarni cilj monetarne vlasti održavanje stabilnosti tečaja. Bilo bi ipak pogrešno reći da monetarna politika nije imala nikakav učinak na aktivnosti u realnom sektoru.

Provedena analiza institucionalnih indikatora pokazala je kako je utjecaj krize na njih tek djelomično prisutan te kako je uzroke eventualnog nezadovoljavajućeg performansa potrebno pronaći više u radu samih institucija i političkom okruženju nego makroekonomiji.

Pokazano je također kako kriza nije imala utjecaj na temeljne faktore kvalitete života i visine životnog standarda.

Neki od izazova koji stoje pred Republikom Hrvatskom su jačanje emigracijskog pritiska mladih koje otvara pitanje posnije osmišljene politike imigracije, dovođenja strane radne snage i stvaranje atraktivnijeg tržišta rada i ekspanzivna monetarna politika koju Hrvatska narodna banka u ovom trenutku provodi. Ona se očituje kroz značajan rast nenamjenskih kredita bez adekvatnih instrumenata osiguranja i mogućnosti naplate ovrhe. Iz mnogih prošlih primjera naučili smo kako je pretjerana kreditna ekspanzija poznata uvertira u razdoblja kreditnih „*bustova*“, slomova i recesija.

Recentna kriza pokazala je kako uobičajna vjerojavanja da su prosperitet i pad ekonomske aktivnosti uvijek kratkoročni i da je inflacija akceleracijski proces, nisu realna, a više od 10 godina nakon početka krize, ekonomisti još uvijek procjenjuju posljedice krize. Kriza je prisilila makroekonomiste da preispitaju ulogu i složenosti financijskoj sektora i opasnost od financijskih kriza. Posljednji događaju dovode u pitanje pretpostavku Roberta Lucasa o tome kako su ekonomije samostabilizirajuće. Zato je nužno preispitivanje razmišljanja i pogleda na makroekonomske politike. Kriza je stavila središte financijski sustav i dovela do povećanja nejednakosti popraćenog slabim rastom. Kroz povijest se pokazalo kako u razdobljima prosperiteta financijska tržišta primjenjujući slabu disciplinu, pojačavaju ekonomski rast, a u razdobljima recesija primjenjujući strogu disciplinu pojačavaju recesiju, u čemu leži značaj i važnost makroekonomske politike koja u situacijama krize može djelovati spašavajuće ili devastirajuće.

Popis literature

- A. Obadić, E. Majić (2013) Analiza strukture nezaposlenosti visokoobrazovanih osoba u Republici Hrvatskoj i mjere za njezino smanjivanje, Zagreb, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Acocella N. (2005) Počela ekonomske politike- vrijednosti i tehnike, Zagreb: MATE
- Andriessen, D. G., Stam mba, C. D. (2004.). «The Intellectual Capital of the European Union, Measuring the Lisbon agenda, Version 2004» Centre for Research in Intellectual Capital [online]. Dostupno na:
<http://www.intellectualcapital.nl/publications/ICofEU2004.pdf>
- Babić Mate: Iz dezinflacije u zaduženost, Zagreb, Binoza press, 2006., str. 15.
- Barkley Rosser J, V. M. Rosser (2004), Comparative Economics in a Transforming World
- Barlett W. (2004) Croatia Between Europe and the Balkans, CRC Press Book
- Bejaković, P. (2006.). «Uloga obrazovnog sustava u postizanju zapošljivosti i konkurentnosti radne snage u Hrvatskoj», Društvena istraživanja
- Bokan N, Grgurić L, Krznar I, Lang M (2010) Utjecaj financijske krize i reakcija monetarne politike u Hrvatskoj, Hrvatska narodna banka [online]. Dostupno na:
<https://www.hnb.hr/documents/20182/121339/i-025.pdf/0cedb8e9-c523-4d60-8a1a-9a80daa56a2f>
- CEICdata. Com [online] Dostupno na:
<https://www.ceicdata.com/en/indicator/croatia/labour-productivity-growth>
- Commission of the European Communities (2001) Commission staff working paper [online]. Dostupno na:
https://ec.europa.eu/regional_policy/archive/innovation/pdf/library/innovation_scoreboard.pdf
- Demiter Reider G. (2010) Financijske krize – prijašnje i sadašnja, stručni članak [online]. Dostupno na: <http://finance.hr/wp-content/uploads/2009/10/fkpis.pdf>
- D'Hulster, K. (2009) The Leverage Ratio : A New Binding Limit on Banks. Crisis Response Note; No. World Bank [online]. Dostupno na:
<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/10224> (28. srpnja 2019.)
- Dragičević M, Obadić A. (2013) Klasteri i politike razvoja klastera, Zagreb: Udžbenici
- Dragičević M. (2012) Konkurentnosti- projekt za Hrvatsku, Zagreb: Školska knjiga
- Economy, drugo izdanje, The MIT Press, Massachusetts Institute of Tehnology
- EU Foreign Direct Investment in Croatia and Turkey [online]. Dostupno na:
<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3433488/5582916/KS-SF-08-068-EN.PDF/56245029-95d7-461d-9573-76560f936029>
- European Comission: Competitiveness Under New Perspective [online]

- Eurostat : Europe 2020 indicators – Croatia [online]. Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Europe_2020_indicators_-_Croatia
- Fagerberg J. (1988) International Competitiveness, The Economic Journal, Volume 98 [online]. Dostupno na: <https://doi.org/10.2307/2233372>
- Felton A, Reinhart C. (2008) Prva globalna financijska kriza 21. stoljeća, Centar za istraživanje ekonomske politike, London
- Godišnje izvješće o konkurentnosti Hrvatske, Nacionalne vijeće za konkurentnost, Zagreb, svibanj 2005., svezak 2, str. 8
- Gross, M. (2000) The human capital model. U: Culyer, J. i Newhouse, J. P. (ur.). HNB, Bilten broj 179, godina XVIII, Zagreb, ožujak 2012., str. 3
- Host A, Zaninović V. (2018) Razvoj međunarodne trgovine od Smitha do Melitza, Sveučilište u Rijeci, Ekonomski fakultet, str. 11
- Hrvatska narodna banka – Statistika – Glavni makroekonomski indikatori [online]. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/statistika/glavni-makroekonomski-indikatori>
- Hrvatska narodna banka: Core Functions [online]. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/core-functions/monetary-policy/instruments/reserve-requirements> (28. srpnja 2019.)
- Hrvatska narodna banka: Monetarna politika u vrijeme krize [online]. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/-/13-znanstveno-strucna-konferencija-hrvatsko-novcano-trziste->
- Hrvatska narodna banka: Temeljne funkcije, monetarna politika, tečajni režim [online]. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/monetarna-politika/tečajni-rezim>
- Jelčić, B.; Lončarić-Horvat, O.; Šimović, J.; Arbutina, H.; Mijatović, N., Hrvatski fiskalni sustav, Zagreb, 2004.; str.122
- Kennett D. (2004) A New View of Comparative Economics, South-Western
- Kordej-De Villa, Željka; Rašić-Bakarić, Ivana; Starc, Nenad; Stubbs, Paul; Sumpor, Marijana; Šišinački, Jelena (2005) The Spatial Dimensions of Development in Croatia - from Theory to Policy Vacuum, Zagreb : Ekonomski institut, Zagreb
- Lovrinčević Ž. (2018) Ekonomska politika Hrvatske u 2019. godini, očekivanja i izazovi, Revizorska komisija [online]. Dostupno na: http://www.revizorska-komora.hr/pdf/Strucno%20savjetovanje_2018/9_Lovrinevic_revizori2018.pdf
- Lucas R, Jr & Rapping, Leonard A (1969) „Real wages, employment and inflation“, Journal of Political Economy, Univeristy of Chicago Press, vol. 77(5), 721-754. [online]. Dostupno na: https://www.jstor.org/stable/1829964?seq=1#page_scan_tab_contents
- Marijanović G., Crnković L., Pavlović D., Utjecaj inozemnih ulaganja u robnu razmjenu Republike Hrvatske, Ekonomski vjesnik, god. XXII, br. 2/2009, Osijek, prosinac 2009., str. 262. [online]. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=73916
- Obadić A, Tica J. (2016) Gospodarstvo Hrvatske, Udžbenici Sveučilišta u Zagrebu

- Obadić A. (2006) Utjecaj veličine države na ekonomski rast u okviru najnovijih promjena fiskalne politike Europske unije, pregledni znanstveni članak, Zagreb: Zbornik Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
- Obadić, A, Smolić. Š. (2008) Ekonomske i socijalne posljedice procesa starenja stanovništva. Ekonomska istraživanja (*Economic Research*)
- Ostry D, Loungani P, Furceri D. (2016). Neoliberalism: Oversold?, MMF FINANCE & DEVELOPMENT, June 2016, Vol. 53, No. 2 [online]. Dostupno na : <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2016/06/ostry.htm>
- Ott, K. et al. (2009.) Proračunski vodič za građane – 2. promijenjeno izdanje, Institut za javne financije, Zagreb, str. 12.
- Porter M. E. (2015) Competitiveness for the Third Millennium: Implications for Croatia, CEO Agenda Forum, Zagreb, Croatia May 15, 2009 [online]. Dostupno na: https://www.hbs.edu/faculty/Publication%20Files/20090515_Croatia_f4310557-ac34-48e8-838c-deff37e9edbc.pdf
- Porter, M. (1990.). The Competitive Advantage of Nations. London: Macmillan
- Reiljan J, Hainrikus M, Ivanov A. (2000) Key Issues in Defining and Analysing the Competitiveness of a Country, Faculty of Economics and Business Administration, University of Tartu (online). Dostupno na: <file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/SSRN-id418540.pdf>
- Samuelson, Nordhaus (2007), Ekonomija, 18. izd, Zagreb: MATE
- Sisek B.(2005) Strane investicije u Hrvatskoj – uzroci neuspjeha, Zagreb: Zbornik Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (online) <https://hrcak.srce.hr/26215>
- Sveučilišta u Zagrebu
- Šegota A, Tomljanović M. Contemporary approaches to measuring competitiveness – the case of EU member states [online].
- Tica J. (2017) Bilješke za naprednu makroekonomiju, str. 120
- Tihomir Stučka, 2003. "The Impact of Exchange Rate Changes on the Trade Balance in Croatia," Working Papers 11, The Croatian National Bank, Croatia
- Tomljanović M. (2017) Ulaganje u istraživanje i razvoj – čimbenik gospodarskog rasta Republike Hrvatske, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, godina 15, br. 1., 2017, str. 157
- Trading Economics.com [online]. Dostupno na: <https://tradingeconomics.com/croatia/ease-of-doing-business>
- Transparency International Hrvatska – Indeks percepcije korupcije [online] Dostupno na: <https://transparency.hr/hr/sto-radimo/indeks-percepcije-korupcije/50>
- United Nations Development Programme – Human Development reports [online]. Dostupno na: http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/HRV.pdf
- Williams C, Baric M. (2013) Tackling the Undeclared Economy in Croatia, South-Eastern Europe Journal of Economics 1

World Bank: Country Data Report for Croatia, 1996-2014 [online]. Dostupno na:
<http://documents.worldbank.org/curated/en/849221468197398613/pdf/105437-WP-PUBLIC-Croatia.pdf>

Yu Hsing (2011) Macroeconomic Variables and the Stock Market: The Case of Croatia, Economic Research (online). Dostupno na:
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/1331677X.2011.11517479?needAccess=true>

Popis grafova

Graf 1. Kretanje cijena na stambenom tržištu SAD-a, 2002-2013.....	7
Graf 2. Realna stopa rasta BDP-a, 1997-2018.....	13
Graf 3. Dinamika komponenti BDP-a u razdoblju od 2008. do 2016. (% realnog BDP-a iz 2008.)	14
Graf 4. Stopa nezaposlenosti, 1997-2018.....	16
Graf 5. Postotna promjena produktivnosti rada po zaposlenome, 1997-2018.	18
Graf 6. Izvoz dobara i usluga u Republici Hrvatskoj i zemljama srednje Europe kao postotak BDP-a, 1994-2008.	19
Graf 7. Izvoz i uvoz dobara i usluga u Republici Hrvatskoj kao postotak BDP-a, 2000-2018.....	19
Graf 8. Udio izravnih stranih investicija u Hrvatskoj iz zemalja članica EU u milijunima eura.....	22
Graf 9. Neto prikupljena financijska imovina, 1998-2018.....	22
Graf 10. Kretanje proračunskog salda Republike Hrvatske u tisućama kuna, 2005-2017. .	25
Graf 11. Ukupan rezultat indeksa ekonomskih sloboda, 1998-2018.....	27
Graf 12. Kretanje komponenti podindeksa regulatorne učinkovitosti, 1998-2018.	28
Graf 14. Kretanje indeksa razvoja ljudskog kapitala, 1990-2017.	29
Graf 15. Trendovi u komponentama HDI indeksa, 1990-2017.....	30
Graf 16. Indeks percepcije korupcije, 1999-2011.	32
Graf 17. Indeks percepcije korupcije, 2012-2018.	32
Graf 18. Indeks lakoće poslovanja, 2008-2018.	33
Graf 19. Glasovanje i odgovornost, 1996-2014.	34
Graf 20. Politička stabilnost i odsustvo nasilja, 1996-2014.....	35
Graf 21. Učinkovitost vlade, 1996-2014.....	35
Graf 22. Regulatorna kvaliteta, 1996-2014.....	35
Graf 23. Europski poredak inovativnosti Republike Hrvatske u usporedbi s prosjekom Europske unije, 2011-2018,.....	37
Graf 24. Europski poredak inovativnosti, 2010-2018.....	37

Popis slika

Slika 1. Struktura piramide konkurentnosti.....	4
Slika 2. Tijek kretanja financijske krize.....	8

Popis tablica

Tablica 1. Analiza izravnih stranih ulaganja dionica iz Hrvatske prema Europskoj uniji i obrnuto	21
Tablica 2. Ukupni državni prihodi i rashodi i proračunski saldo u tisućama kuna, 2005-2017.	24
Tablica 3. Sastavnice HDI indeksa.....	29
Tablica 4. Promjene u HDI indeksu, 1990-2017.....	31

Životopis studentice

Dora Malnar rođena je 17.11.1994. godine u Zagrebu. Pohađala je Klasičnu gimnaziju po čijem je završetku upisala preddiplomski studij Poslovne ekonomije na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu, a potom pri većem interesu za teoretsku stranu ekonomije od one poslovne, diplomski studij Ekonomije. Tokom preddiplomskog studija sudjelovala je u studentskoj razmijeni na Sveučilištu u Padovi i odrađivala studentsku praksu u Parizu. Aktivno je sudjelovala u radu studentske udruge eSTUDENT te dvije godine pisala za studentski poslovni list Ekonomskog fakulteta Manager.